

~~111987~~
5

2653 ^{Коллекция} ВШ 512

Чыла эл пролэтар-влак ушныза!

5к

У В И Й

АПРЭЛЬ, 1933 ий.

МАРИЙ ОБЛАС СОВЭТ ПИСАТЭЛЬ
ОРГКОМИТЭТЫН ТЫЛЧЭ ЙЫДА
ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ МУТАН ЛИТЭ-
РАТУР, КРИТИК ЖУРНАЛЖЭ.

№ 4

МАРГОСИЗДАТ

Йошкар-Ола

1933 ий.

NINE V

11

1933 ИЙ
АПРЭЛЬ
№ 4.

У В И Й.

МАРИЙ ОБЛАС СОВЭТ ПИСАТЭЛЬ ОРГ-
КОМИТЭТЫН ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ
МУГАН, ЛИТЭРАТУР, КРИТИК ЖУРНАЛЖЭ.

Мичурин Азмэкэй.

Г.П.Б. в Янгр.

14.10.33 г.

Акт № 478

„КОРАЙ.“

I. Почылто.

Тэлэ йүштö дэнэ шүдыканцэ калык, омартасэ мўкш гай згаш тўналын. Тыртыш кэчэ, вийжэ дэнэ лумым утыр шырата. Кэчэ логалмаштэ, арка чаггалаштэ шэм мыландэ лэктынат, ош мыжэрэш шэм тумыш шындымыла, олак-вула койэш. Тэр корно лум вўд дэнэ пўчкылтын. Корныш кошташ йöсö. Садланак пöрйэн-влакат сурт кöркöргыштак улыт. Пайбатр Элэксэй, тулыкэш кодшо пўгыр тэржым чумырэн шындышат, шöрын кайшэ пöртышкыжö пурыш. Тумыш пулвуйан йочаж дэн öралгышэ ватыжым погэн, ломыжан-парэнтгым кочкаш шинчэ.

Сурт-пэчэ, имнэ-вольык тудлан логалын огыл. Нэлэ дэч нэлэ, йöсö дэч йöсö, кажнэ йол тошкалдышлан лэктын шогэн. Кум ийым тэмэн ныл ийыш кайшэ, ача дэч посна кодын. 11 ийаш, аваж дэч тулыкэш кодын, 7 ий кўтўм-кўтэн, калык ўмбалнэ йўын-кочкын кушкын. 28 ийыш пурэн. Мужырагын öйган суртшым чонандэн илаш

тўналын ильэ, адак граждэн сарыш кайэн, вийжым пуэн сусыргэн тольо, тулэч вара, илыш эша нэлэм Шужэн ий дэч вара вич ий имнэ дэч посна илышэ Икыр-коқыр оксаж дэн, кочшаш киндыжым ужалкалэн, вўльаш чомам налын куштыш. „Имныш шуынам“, манмэ годым, йавык кочыш дэн,—Элэксэйын вўльыжö чомам ыштышыжла, курныж нэрыш пэрныш. Вашкэ лум йымачын, паша ўмбалан паша лэктэш... Кырэсаньык, имнэ дэч посна—пэл йолан дэн иктак. Шонымаш... пэш нэлэ...

Элэксэйын вуйжо комдо гай вэлэ чүчэш. Коклан пэлэн шинчышэ ватыж дэнэ мыгэ-муго пэлэштыл шинча. Пич-пэлэ йуж шўлаш эрык укэ дэнэ, ўмбалысэ тувырым вўдыштара. Марий пöрт, шошым, шўртö кўэштмэ дэнэ тыгай, лийман шол. Кэнэта окна йымалнэ—Элэксэй изай! будкашкэ погынымашыш мий!—шоктыш. Тыгэ, ик-кок йэным коклаш кодэн кўлэш йэн-влакым кычкырэн поктышо савырыныш.

Элэксэйат үстэлкоклагыч лэктын шыгалмэ умбалаң ужгажым чийэн Чодыра йалын ұлыл мучашкыжэ ошкыльо. Кэчэ шинчаш жап шуко кодын огылат, йўд йымачын вичкыж йуалгэ мардэж пуалын, нэрым чыгылта. Чорпакаңшэ йй йоршан лум—йол йымачын йондал нийым „шотыр-шотыр“ шоктыктэн пўчкэда. Йара жаплан кбра—калык вашкэ погынэн шуо.

Вэр укэ дэн шукужо йол умбалнак шога. Вуй умбалнэ, кандэ тамак шыкш тышкэ-тушко тайныштэш. Чыланат тидэ йалак улыт. Лач иктэ гына палыдымэ уна, үстэл вуйышто, киньэл шогалын, шэргакан мутым, шошым вўдла йоктара.

Ышкэт озанлык гыч йал-озанлык артьэлыш кусымо дэн да, тудын пайдалыкшэ нэргэн умылта-ра. У-дэч у шомак, шэргэ дэч шэргэ калык вуйыш урын дэн опымо гай погына, шўдó вуй—шўдó түрлын, шона. Элэксэй дэнэ пэлэн шинчышэ тулык Кыनावий куват, йышти-вушти, ала мом пэлэштыл шинчат. Иктыжын имньэ укэ, вэсыжын марийжэ укэ.

Чытэн шышт кэрт, агроном кутырэн пытармашэш йодыч. Агрономын гына ваштарэш—тыйын имньэт укэ гын, вэсын уло, тый йолын пашам штэт, моло имньэ дэн маньыч.

—„Кувай“ тыйын пөрийэнэт, паша йэнэт укэ гын,—ўдырамашланат паша шуко уло...

—Йужыжо—альэ йэш дэн кутырэн толшаш—манын, лэктын кайыштат, шышат тол. Лу-лучко йэн ик гай пураш—пураш кичкыралыч. Вара туштак—тавай Иван Осыпыч возо.

—Иван Йантэмырч мыйын кайшаш уло, вашкэ возо.

—Чу, альэ мыйым возэн огыл.

—Куш коклаш пурэт. Шуатыс-с.

—Ида шурго! Чыланат шуыда.

Аникин Ивановын кидцэ, чытырагына, ош кагазэш шэр гай корным штыл кайа. Шуко-шагал жап коклаштэ ош кагазэш витлэ ныл йэн лўм умбала-умбала возалтыч. Эрлашыжым правлэньыш вуйлатышэлан йорло Пайбатр Элэксэйым сайлэн, паша чот кондышылан Аникин Ивановым пэнгыдэмдышт. Колхоз „Корай“ лўмым нальэ.

II. Тушман умдо.

Сат пакчаштэ, ўжаргаш тўналшэ пушэнгылаштэ, изи апшат-влак эржэ касыжэ таптат. Шырчык-влакат олымым, йа чывэ пуным, ушкал кулапым, умшаш пурлын шкэ пөртыштым тўзатат. Чара нұрышто йылгыри тури, йандар мурыжым, памаш вўдла йоктарэн, кўшкө койдымашкэ чўчкэн кўза. Кэлгэ корэмлаш шылын кодшо лумат кэчын изэмэш. Тыштэ-тушто гына шудо плаг гай койэда. Шошым лум дэн пырльак „Корай“ колхозын йэшыжэ изэмэш. Эр ма, кас ма, ўдырамаш-влак, Пайбатыр Элэксэй дэк кидэш кагазым кучэн пурэн—Элэксэй изай, мый вольык дэч посна илэн ом кэрт, колхоз гыч лукса!—вэсэ ньуслэн—товат йоча-влакэм шужыктэн пушмэм ок шу, колхоз гыч лук-так... шортыт.

—Мо тыгай?.. „Корайын“ йэшыжэ вочкысо бран гай пудыранэн. Могай осал пий пурэн?..

Пайбатр Элэксэй—колхоз вуйлаташ тўналмыж дэч вара ик йўдат ласкан малэн, ласкан жапым эртарэн

огыл, түрлө шонымаш вуйым кочкэш. Полыш дэч посна нымат огэш лий...

Элэксэйат бурлак кэмжым чийэн школыш туныктышо-влак дэк да, тужэч вик йандау заводыш партиячэйкыш полыш йодаш ошкыльо.

* * *

Йал покшэлнысэ кугу чаплэ пөрт, сондык гай сурт-пэчэ кажнын шинчалан пэрна. Тидэ йэнгын лүмжбө йаллан вэлэ огыл, өрдыж йалланат күшнө. Көн имньэ коктыт-кумыт уло?—Паймэтын. Көн үстэлыштэ, уна кочыш?.. Паймэтың. Көн идымыштэ кок-кум тошто каван? Паймэтын... Кө дэк йорло йэн полыш дэн энэртэн. Адакат Паймэт-тэкак. Садланак Паймэтын чапшэ күшнө. Кодшо ийат альэ, имньыдымэ-влакын ағаш Паймэт үдэн. Шуко йэнгын тўлышашыштат уло. Кызыт гын, шўмышкыжбө имэ кэрмэ гай чучын ила. „Колхоз“ манмэ мутшак кошар вўрыж ўмбалан шындымэ гай чучэш. Садланак кас йэда ўдырамаш-влакым погэн, адак пөрийэн-влакым чумырэн, колхоз ўмбака лавырам кышкаш-пижын.

Кэчэ шинчаш жап тора огыл. Паймэтат комака ўмбал пырыс гай ўстэл коклагыч кырмалэн лэктат, кидысэкойажым ўштылынтөрзавоктэн ашэн шинчэ. Ть-пу! мо альят огыт тол? кэчэ шичмылан шўдэнам илыс. Ала мом төрза йанак дэн мутданышэ гай вучышыла койын, урэмыш онча. Кэчэ шинчын румбалгаш тўналмэкэ ик-кок йэн толын пурышт. Изиш лиймэк адак пөрт воктэн толын шэкланэн ўдырамаш-влак толын пурышт. Кө толын, мом кутырат? Йаралан погынэн огыт ул дыр?..

Кўшыл мучаш гычак рвэзэ марий пичалым сакэн урэм воктэн вола. Тидэ йал марийак Микитан Микак. Тачэ тудо йўд орол, йўд вошт йалым шэкланаш пэрна. Кэнэта Паймэт пөрт тура шогальэ. Вара эркын-эркын мийэн йошкын куэ воктэн, пөртын пурла угылэш мийэн шогальэ. Писэ пылышыжэ дэн пөртысө йўкым колыштэш.

* * *

Титактымэ калык пөрт, йэн йўк дэнэ чытыра. Кычкырат, шулат, адак коклан воштылытат. Коклаштэ нэлын шўлалтыгычат шокта. „Корай“ колхозыш тачэ уна-влак толыныт. Ўстэл коклаштэ завод партиячэйкэ гыч толшо кок уна, адак туныктышо-влакат улыт. Тачэ пытаргыш тувыртыш лийман. Уна-влак уэш колхозын пайдалыкшэ нэргэнат йырымлэн пуышт. Тугэ гынат—шукыжо, мый лэктамак, кө шонышыжо пура огыла—маныт.

Тулык Кыनावий кува дэнэ, имньыдымэ Ксти Васлийат лэктыч. 54 сурт гыч паша жаплан „Корай“ 23 сурт дэнэ гына кодо. Погынымаш пытымэ дэч ончыч—шукыжо кайэнат пытышт. Кум-ныл йэн гына кодыч. Ўстэл коклаш „Корай“ вуйлатышэ дэн, уна-влак, адак туныктышо-влак гына кодыч, альэ нуно ала могай кагаз дэн йуватылыт. Тидэ жапыштэ кидэш пычалым кучэн рвэзэ марий шўлэшт пурыш. Тыш-туш ончалын ужмо колмо пашажым каласаш тўнальэ:

—Паймэт пөртыштө кызыт, мэмнан колхоз ваштарэш кўзым шумат. Ўдырамаш-влаклан колхоз гыч лэкташ йодмашым да монь возат. Элэксэй изай, тый шэкланэ! Тылатат шбргам чикташ кутырат. Кө-кө улмыштым раш палэн ыжым

шукто. Альэ тушакак кодыч—рвэ-
зэ марий кутыра.

Чылаштынат мogyрыштлан йуш-
тö вүд опталмэ гай чучэш.

—Йолташ-влак, тарванза. Нунылан
вэрым муына.

—Иктэ вэсышт почэш чыланат
будка пöрт гыч курыжыч. Йэн
шукыжо малат. Иктынат тул вол-
гыдо огэш кой. Лач Паймэтын
гына она дэн пэтырмэ изи виш
гыч кольа шинчала чолгыжэш.
Толын капкам шүкальыч, капка
түкылмö. Тугэ гынат, чакныман
огыл... Пайбатыр Элэксэй шэнгэк
ок чакнэ, капка йымач тэрысым
шэнгын пурышат, түкым почын, пу-
рэн кайышт. Пöртыштö шинчышэ-
влакын шинчашт мурдаш пэрнышэ
кол гай кугэм кайыш. Какаргышэ
түсышт, шакшэ пашаштым раш
налыкта. Тышкэ чыланат оза-влак
погынэныт. Паймэт, Йамбэрдэ, йэн
шү үмбалнэ шинчышэ-влак, Пöтыр,
Виктыр, ачажын вольык дэн, кин-
дэ дэн торгаймылан комсомол ра-
дам гычат лукмо. Сорай Микал
ожно йошкар армий гыч шылын
толын, дэзэртир лийын калыкым
толэн коштын. Удрамаш-влак кайэ-
ныт.

—Ну, тарваныза!!!—кычкыральэ,
завод партйачэйкэ гыч толшо.
Паймэтат чийэн шогальэ, вара чы-
ланат йал-совет пöртыш кайышт.

III. Ударлэ паша.

Жап ужын-уждэ эрта. Шукэртэ
өгыл лум йымач лэкнэ мыландэ,
шэм каж дэнэ лэведальтэ. Кызыт-
тушто, йандар шурно тэнгыз вүд
гай лүшка иктышлымэ уржа пасу,
тачэ-эрла гайэ пүсö сорлам вучэн
шога.

Тошкэмысэ чашкэрат-шошымысо-
гай ок шэргылт. Кэчэ шокшолан
кöра мурызо кайык кэлгэ чоды-
рашкэ шылыныт. Шукыжо калык
мöнгыштак улыт гынат, урэм укы-
рака. Сурт көргыштö паша тарма-
ным ачалат. Адак йал мучаштэ-
шэм апшат йүдшö-кэчыжэ-нойыдэ-
пүгыр сорлам тапта. „Корай“ кол-
хоз паша йэнгжым шошым ага пы-
тармэкак, Элнэтыш мольо покташ,
окса кычалаш колтэн, альбат пöр-
тылын огыт ул.

Коло кум киломэтырым, „Корайн“
йэшыжэ „Элнэт“ вöктэн чодырам
волтэн. Тачэ пытартыш кэчым
Красно Горкышто илат. Пэлэ ош-
ма дэнэ уралт вочшо пытартыш
кашкам пагорышт дэнэ руалын, уло-
вийышт дэнэ муралтэн шупшыл
колдышт.

Колхоз вуйлатышэ Пайбатыр Элэк-
сэй бурлак окса дэнэ Йошкар-олаш-
кэ машина налаш лэктын кудальэ.

* * *

Вүд ловык гай лүнгалт шогышо
нурышто ош комбо гай, марийын
ош выньэр вургэмжэ дэнэ, пашазэ-
влак пүгырнылгыч койыт. Иктэ-
кокто, кас шүдыр гайэ, копна-
влакат койэдат. Шкэт озанлык-влак
түрэдаш лэктыныт, йалыштэ йэн-
йүк огэш шокто—тулыкэш кодын.
Коклан гына агытан йүк шокта.
Лач Йамбэрдын нöртыштö ик тү-
ча калык лүшка.

—Могай машинам вучаш? Лэк-
таш күлэш.

—Машинам вучэт гын, пожалэ ну-
рэшак колэш. Мардэж почкэн ка-
йа гын, олымжым тэрыслан тэк
пого.

—Мый эрла шкэ йэшэм дэн лэк-
там. Укэ гын, логарэтым пиктэ вэлэ.

Ужат кәчә могай шокшо. Лийшә шурно тыйым ок вучо.

— Тэвә кавыскашат тунгаләш, вара турәдынат от кәрт.

— Мештымышт сәмын чыланат жутырат. Кум кәчә лийәш „Корай“ машинама вуча. Альат толын огыл. Погынымаш шаланән огыл, куго сумка дән почто толын пурыш. Вара сумка гычшә изи кагаз лапчыкым луктын, возән шинчышә Аникин Иванлан шуйалтыш. Лудәш.

— „Тәләтонограммә. Машина уло. 83 тәнгә окса күләш. Вашкә тол, вучәм. Пайбатов Эләксәй.

— Чуза, йолташ-влак, тәвыс кагаз толын, машина налаш 83 тәнгә окса күләш. Йошкар-олаш иктым колдаш күләш.

— Оксадажә уло мо?—иктә йодо.

— Тәнгәчә гына бурлак оксам 654 тәнгә налмә.

— Тугәжә кайаш күләш. Шкәтак-кайаш вәрәштәш,—члән кокла гыч йүк лийә. Погынымаш шаланыш. Кәчывал кочкышым кочкын, Аникин Иван Элнәт стансыш пойездыш ләктын кудальә

* * *

Йуалгә тымык эр. Эр йуж дәнә малшә туньам, шылә машина пәш вурса. „Корай“ колхозын омо пытән, у пашалан ударлын пижын. Машина пүеш пүчкылт ләкшә шурным, пәш талын погат. Түсыштышт, куанымышт раш койәш. Көтын тыжәч эрта, чыланат машинама өрын ончат. Пөрвөй альә тидә нуршто машина коштәш. Тиндәч ожно йоча огыл, куго йәнжат машинама ужын огыл. „Машина дән турәдыт, манмым колын гынат, кидым вәлә солалтән. Кызыт гын, чылалан—у пащазә вий койәш. Тушманлан-машина куго чарак. Машина вашта-

рәш пижаш вий ок шуто, тушманлан корно пәтырныш. Тудын корным колхозын машина тошка. Ныл бригадә ныл вәч шогалын, пашалан вуйын пижыныт. Уло пасу сарлана.. йал гына тулыкәш кодын. Ик пийымат от уж. Лач, йал кыдалнә, куго чаплә пөртыштә йоча йүк шокта.

Тидә кулак Паймәтын пөртшө. Кызыт, „Корайын“ шочыш-влакышт пырля модын илат. Чыланат виш оған улыт. Иужыжо изи кнагам лончылән чи-чи-влакым онча. Вәсыжә автомобиль дәнә „Кыркыр“ модәш, чыланат пашалан пижыныт. Нылмогырым ныл бригадә, лопка нурым агурәныт. Кәчывал могырым Осып Оксина үдрамаш бригадым вуйлатән нангайа. Шукәртә огыл, тудо Йошкар-Ола гыч үдырамаш кид пашалан тунәммә школ гыч тунәм толын. Түрлө онайым ойлыштын, коклан воштылтән шкә бригадыжым куанда-ра.

— Йынгай, айда икана мурым мурәна.

— Тый тунәммаштәт могай мурым тунәмынат, туныктән кодо!

— Мый туналам гын, тәат мурыза!!

Кәчә вәлә ончаләш.

Мә пашашкә ләктына.

Кәчә шичмәш кас лиймәш

Пата дәнә тыришәна.

Машинажат мугыра.

Мәмнан чонна куанна.

Пойан туча чытыра

Илыш чаплә шалана.

Эр могырым рвзә комсомол Микитан Микак шкә бригадыжым писәштара. Тудын ваштарәш кас вәч Лузин Николай—„үмбака да кучәна“ маншә гай талын вашланат. Тудын гай таза куго капаным

кэчывалын тул дэнэ кычалат гынат от му дыр очыний. 56 ийаш гынат, 22 ийаш качэ марийлан вуйым огэш пу.

9 ий тэнгыз ўмбалнэ коштын. Кызыт ындэ сотсийализм вэрч, кодшо вийжэ дэнэ ударлын пижын. Кылта почэш кылта. Копна почэш копна шочыт. Паша шолэш, паша ушна, паша муро шэргылдэш.

IV. Шурно кэчэ

„Корай“ колхоз шочмылан шуко ий эртэм огыл. Тугэ гынат, „Корайын“ пашажэ, чапшэ кугын шарлэн. Кө „Корайын“ пашажым ужын огыл гын, пылышыж дэнэ колын. Шуко шагал гын, шкэ пашажым, моло колхозлан ончыктэн. Шкэнжын ончык каймэ пашажым, шурно кэчэ лүмэш, выставкым штэн ончыкта. Куго школ пөртэш түрлө шур-

ным, түрлө шудым, түрлө йэмчжым онгаш оптэн. Шурно кэчэ лүмэш спектакль лийшашлык, садлан калык „шын-шын“ тэмын. Чыла калык „Корайын“ пашажым онча. Пырдыштэ кугу йошкар онгаш кэча. Онгаш шуко колхоз члэн-влакын сүрэтыштым пыжыктымэ. Онгаш вуйэш ош чийа дэн, „Корай“ колхозын ударникышт-влак манын, возымо. Эн күшно „Корай“ колхоз вуйлатышын сүрэтшэ, Пайбатр Элэксэй шинча. Умбакшэ: Микитан Микак, Лузин Осып Оксина, Пэчук Эчэй, Сэргэйэва Анна, тулэч моло шинчат. Кө кунарэ прэмийым налын, тудат возалтын. Калык пөгынэн шумэк спектакль дэч ончыч Пайбатр Элэксэй 3 ийаш пашажэ нэргэн докладым штыш, пөгынэмаш дэнэ Райком партийыш, Райисполкомыш, колхозсоиузыш рапортым колдыш.

УЛО ЙҮКЫН.

(Поэмын первой пурьман)

Пагалымэ		* * *
йолташ		Удыр садым сай шындэн—
уныка-влак!		дача
Тачысэ кэчын		вүд гай
күэмалтшэ		сай да
тэрысыштэ		тёр.
кычалын,		Ышкэ садым шындэнам,
Мэмнан кэчын рүмбалгым		Шаваш мыйак тўгалам.
тунэмын		* * *
Тэ		Кэ стихым
ала		лэйкэ гыч йоктара?
йодыда дыр		Кэ стихым
мыйын нэргэнат?		умша тич налын шыжыкта?
* * *		Кудрэватый Митрэйки-влак,
Вара ойла дыр		Мудрэватый Кудрэйки-влак—
тэндан учэный		К чорту,
Йодыштыш-влакым		кэ нуным умла!
почкышо		* * *
талэ тулан.		Укэ прорвлан карантина—
Илэн шол—		Мандолин дэн
Туганьэ		Луктыт йүкым мурышт дэн:
шолшо мурызо,		„Тара-тина, тара-тина,
Йүштэ вүдлан		тэн-н“.
чот шыдэ тушман.		* * *
* * *		Күлдымашлык чэс,
Профэссор,		Тыгай
кудалтэ шинчалык-вэлосипэдым!		роз
Мый ышкэ ойлэм—		дэн
жап дэн да		Ом варэ
ышкэ нэргэнэм.		ышкэмын лүмэм.—
Мый ассэнизатор,		Кушто—
шуншыктышо вүдым,		Сквэр дэн—
Рэволютсэ дэн		руным когыра тубэркульоз,
моблизоватлалтшэ да үж-		Кушто
алтшэ—		б., хулиган да
Кайшым фронтыш		сифилис
пайар сат паша		варнэн.
Васартылшэ кува—		* * *
поэзиым		Мыланэмат
кудалтэн.		агитпроп
		пижын пүйэш,

Романсым
вөзаш ильэ
мылам.
Тудо пайдалэ
да сай.
Мый ышкэмым
ўнғышэмдэн шогалнам.

Пәнгыдәм
ышкэмын
логарсә
мурәш.
* * *

Колыштса,
йолташ уныка-влак,
Агитатор,
горлан-главрым.
Поэзий йогыным

пытарән,
Мый лирик томла кочын
Илшә сәмын
Илшә-влак дән
ошкылам
мутланән.
* * *

Мый тәндан дәк
Комунизмын йәшыш толам.
Йәсәнин мур гань
ом тол йыгысән.
Мыйын стих мийа—
Курым туп рүдө коч
да

Поэт-влак дән
правительство вуй коч
йонтән.
* * *

Мыйын стих
Ий-влакын пырдыжым шүтән,
Нәлэ,
пәнгыдә
ужшо—
иктәш,

Мәмнан кәчыш
Римсә кул-влак ыштән,
илыныш пуршо—
Водопровод сәмын
толын ләктәш.
* * *

Стих тойалтмаштә
Кнага күкшакаштә
Күртнө строка-влакым
палән луктыда
гын,

Тошто да
куатан сай куралым
Тә—
пагалән
ниалкаләда.
* * *

Мый
пылышәм
ой дән
шыматаш
тунәмын ом ул,

Күлтымашым
Колыштын,
Кудыр ўпан ўдыр гань
укә вожылман
чәвәргән.

Парад дән шарән
ышкэмын вәлыж войскам
Мый строка фронт дән
эртәм.
* * *

Булно гань нәлын
стихмыт шогат.
Йамдә улыт колаш да
Колдымашлык чаплан.
Аг дән аным ипән
Поэмә-влак йымалтын шогат—
Волгыдо вуй мутым
виктән.
* * *

Куралын
йöратымә
тукым
Чыматашлан
йамдә
ончык шургән.

Рифмым нөлтән
Писәмдымә умдо—
каваләрий шогалын—
Писым күшкө чымән.
* * *

Чыла—
пүйыш шумәшн воружайтлалтнә
войска,
Коло ий крәдалын эртышә
ий-влакәм

Чыла—
пытартыш листка маркә
Планәт пролэтарий
тыланәт
нуәм.

* * *

Куго пашазэ класын
тушманжэ

Мыйын шыдэ
осал
тушманэм.

Нэлэ,
йбсö ийлапшэ
Күштэныт кайаш
йошкар флагым вöлтэн.
* * *

Мэ почна
Марксын кажнэ томжым
Ышкэнан суртысо
пэтыртыш гань.
Лутдэгэч палышна
корным

Кушко кайаш
кэ дэн крэдалман.
* * *

Мэ диалэктикым
Гэгэль сэмын
ыжна тунэм.

Кучэдалмэ
лүшкын дэн
тудо стихыш пурэн.

Кунам—
пуля йүмачын
мэмнан-дэч куржыч
буржуй-влак.

Мэат—
Куржна
нунын дэч
савырнэн.
* * *

Шүдырнышö чап
колышо маршыштэ—
Тэк гэний почэш
куаныдымэ тулык
кува гань.

Лүмдымö гань
штурмышто мэмнан колышо
[сэмын]

Коло, мыйын стих
Коло тыгай гань!
* * *

Мый шүвал шындэм—
шуко пудан бронзыш,
Мый шүвал шындэм—
мрамор тазылаш.

Чап дэн көнэна—
Мэ вэт ик гань йэн улина,
Тэк мыланпа
Түшка памätник лийжэ
Кучэдалын
Бштымэ социализмна.
* * *

Уныка-влак,
ончөн лэкса тэ муторым
Ийла гыч
Лэктын йомыт
Кодшо тыгай мутла
йогэн:—
„Проституция“
„Тубэркульоз“,
„блокада“.

Тыланда нуно
талэ да
чулым.

Поэт нулэн
чакотко
шүвэдышым

Козыра
плакат
йыlmэ дэн.
* * *

Ий мучаш дэн
Мый
күнчэн лүкмо чудовиш гань
лийам.

Илыш йолташ,
айда вашкэрак
ошкылна,
Ошкылна,
пätилэткын
пытартын
кэчыжым—
илэн лэктына.
* * *

Мыланэм строка-влак
Тэггемат ситарэн огыт ул,
Краснодэрэвцик-влак
Устэл-пүкэнымат кондэн огыт ул
мый дэгэм.

Йандар мушмо
Сорочко дэч моло
вик каласэм—

Огэш күл
нимоат
мыланэм.

* * *
 Волгыдо ийлам
 Цэ-Ка-Ка-шкэ
 Поэт бандэ
 рвач, когар-влак
 үмбалнэ

Мый
 большевик партбилэт сэмгн
 нөлтэм,
 Чыла шүдө том
 Ышкэмын
 партийный кнага-влакэм!
 Олык Ипай кусарэн.

Ошэл Васлий.

Шпал завод йүклана.

Тэвэ тыштэ шуйналт возын
 Эрык элын шэм чодрэ,
 Эрык элнам чот мокталын
 Паша дэнэ йүклана.
 Паша калык паша дэнэ
 Эрык элым күш нөлта,
 Йбсым чытыш курым дэнэ
 Ындэ тудым вэт сэнга.
 Тэвэ тачэ тушман ой дэн
 Прогульшик
 Лэктын огыл пашашкат.
 Шылын куржо ту паша гыч
 Толын огыл заводушкат.
 Тайнышт толын ту кабакыш
 Кочо вүдым
 Лока тудо, уш қаймэш.
 Кас түналын йүд лиймэш
 Йўын тудо чот рушмэш.
 Тыгай эрык илыш годым
 Кө коштэш гын гульбатлэн?
 Социализм чонгым годым
 Шэргэ жапым йомдарэн?
 Шэргэ жапым так арамлан
 Ок эртарэ нигэат.
 Паша калык вийым луктын
 Пашам утыр вийандат.
 Машинажэ пар дэн пөрдө
 Кэчын тудо чот шургэн.
 Электротокшо тольо ындэ
 Заводлашкэ вэт волгэн.

Тэвэ тыштэ чыр шокталын
 Шпалэт лэктын ты возэш.
 Шпалым пүчшө завод талын
 Элэктр вий дэн чот пөрдэш.
 Машинажэ пэшак талэ
 Шпалым часын пүчкэдэ.
 Тэвэ ыльэ куго пүнчө
 Ындэ шпалыш савырна.
 Мэмнан илыш, илыш чынлэ
 Тудым от кэрт чактарэн.
 Кө паша дэн ок толашэ
 Мэмнан тудо тушман йэн.
 Тэвэ тыштэ паша калык
 Шпалым часын йамдыла.
 Шпалым пүчшө завод талын
 Йүкшым луктын кычкыра.
 Шпал заводын кольсасажэ
 Вийан, талын чот пөрдэш.
 Шпал заводын вэт гудокшо
 Эрык элым мокталэш.
 Тыгэ мэжэ часын, кэчын
 Сэнэн ончык кайэна:
 Социализм чонгымашкэ
 Уло вийнам пыштэна.
 Паша калык вийым луктын
 Сэнэн лэктый ончыкшат!
 Паша планым шуктэн толын
 Пашаланэ кэч куштат!

КУМ ОЙЛЫМАШ.

I.

ПИРЫН КОВАШТЫЖЫМ НЫКТАТ ГЫНАТ—ЧОНЖО ПИРАК.

Айдэмын вуйжо уло гын, ушэш толдымым шонэн луктэш. Шонэт шонэтда, чынак—айдэмэ вуй упп чийаш вэлэ огыл, вэс пашамат ыштэн мошта. Тошто калык такэш огыл—шыгырэш вэрэштат гын, колья рожышкат пурэн кайэт—манын.

Кавриш Лука--шужэн шинча. Огыда ишанэ дыр? Тэ, мундырнысб йин-влак ала инанэда, Корак-сола мари-влак огыт инанэ. Тидэ нэргэн мый нунылан ойлышымат—воштылыт вэлэ. Нимо сэмын инандараш ок лий.

Йужо пошкудо-влакшэ—Лука йаражат пэш мындыр, тошто кочмыж-дэнак илэн кэртэш,—маныт.—Маскат, кэнэжым кочмыж дэнак тэлэ коч чытэн кийа.

Ала, тидэ чын. Кө шинча? Такжэ Лука—пэш мындыр. Шүргөпылыш—пудэшт-кайшаш гай йошкаргэ.

— Ожно, Лука шүдө пуд дэнэ шурным ужалэн ила ыльэ да, кузэ шужэн шинча,—манын воштылыт.

Чынак. Лукан кочкаш вэлэ укэ огыл,—чийашыжэ вургэм укэ. Тачэ тудо мый дэкэм толын!

— Иктажэ тоштомызэрэтымпуэт, укэ, чийашэм нимат укэ,—манын йодо.

— Ынкэмынат, тэвэ ик пинжак вэлэ, мыжэр укэ,—маньымат, Лука, шинча йымач пэшак жалын ончал колдыш.

— Иван шольо, тыланэт пуро ыштымэм шарнэт гын, кунам иктажэ шүкшө ластыкым муын отпу,—пэлэштыш.—Шарнэт дыр, нужна ий годем кок пуд ложашым, уржат огыл, ложашым пузнам ыльэ, тулэч ожнат йара манмэ сэмынак, йатыр киндым ужалэнам.

Мыйат, садэ нужнаэшэм пуро ыштымыжым шарнэн,—мом иктажэ шүкшө вургэм пушаш,—шонэн шинчэм.

Чынакат, ойар ий кодым киндэ ыш шоч. Пэл тэлэ йоткэ акитуки тумоэгэльэ, кон шудо дэнэ илаш точышым. Варажэ ок лийак да паштэнкэ ракш алашам кок пуд ложашла Лукалан пушым. Кок пуд ложаш дэнэ ик тылзэ нарэ ылышым. Садэ ложаш пытымэкэ, Лука дэкэ у шурно түрэдмэшкэ иктажэ 5 пуд ложашым күсэш пуа, манын йодаш кайшынат:

— Ышкэмынат ложаш укэ, тэвэ вакшыш кайаш йамдылэн улна,—манын, вакшыш кайаш йамдылмэ кум куго мэшакам ончыктэн, луктын колдыш. Йора, вашкэ жапыш—

тэ казна гыч киндым пуаш тўна-
льыч. Саңдэнэ илэнлэктым.

Ожнат, гэрмань война гыч тол-
мэкэм 1915 ийштэ ик пуд уржа-
жым вич тэнгэ дэнэ пуэн ыльэ.
Йал-влак, моло вэрэ кум тэнкэ дэ-
нак налыт ыльэ да, мыйын пазарыш
кайаш имньэ укэат, лийшыл пош-
кудо дэчынак вич тэнкэ дэнэ на-
лаш вэрэшгэ.

— Э—э Лука кугызай, чынак
тый мыланэм пурым шуко ыштэ-
нат, тыланэтат полшышаш,—манын
шўкшō мыжэрым луктын пушым.

— Тэвэ, тэвэ, тидэ пэш кэлша,—
манын, Лука изиш гына куштал-
дэн ыш колдо. Пэш йывыртыш.

Мый, адакат ораващжэ шинчын
Лукам шўралдышым.

— Лука кугызай, ожно тый га-
йэт пойан йадыштыжат укэ ыльэ,—
маньым. Пошкудо-влаклан тый шуко
полшэнат. Тыйын пашаштэт, мона-
рэ оксам, пашам ыштэн налына
ыльэ да. Шарнэт, тыланэт мый
ик кэнэжым кок арньа тўрэдын 8
тэнкэм налынам ыльэ.

— „Кызыт пэш нужна улам, Иван
шольо—маньэ. Вольыкэмат пэш
шуко ыльэ да, советлан пуэн пэш
тўпланышым. Советлан пумо дэч
ушкалэмат, шорыкэмат шўшкыл коч
кын пытаршым.“

— Кызыт уло вольыкэмжат, кōр-
тō виташтэ, чойаштэ илат,—манын
шып пэлэштыш.

Мыйат, Лукан Советыш вольык
пумыжым шарнаш точэм. Кунам
Советлан Лука вольыкым пуэн?—
„Лука адак вольык пумагыч утлэн
кодо,“ манмым шарнэм. Молым ом
шарнэ. Тудо жапыштэ, эргыжэ гра-
мотлан кертэшат, эрэ йал-советыш-
тэ сэкрэттарлан шолга ыльэ. Ача-
жым мо сэмындэнат утарэн кода

ыльэ. Совет лиймэ дэч вара икта-
жэ, кок—кум шорыкымак пуэн
гын вэлэ.

— Ну, тидэ мыжэржэ ындэ пэш
йōра,—манын Лука шўкшō мыжэ-
рэм савыркалэн шолга.

— Лука кугызай, вургэмэтшат
уло да, иктажэ вэрэ шылдэн кийк-
тэт дыр,—манын шыман йодым.

— Э—э чынак, чын Иван шольо.
Шылдыдэжат ок лий шол. Колхо-
зыш пураш шонэм. Колхозышко
сайэ вургэманым огыт пурто вэт.
Адак, чыла погымат иктэшлымыла,
—маньт. Кузэ, чаплэ вургэм-вла-
кым иктэшлаш пуэм, шонэн ончан.
Лука мыльаманда.—А мый, шўкшō
вургэм дэнэ мийэн пурэмат, ала
колхозышто вургэмым мыланэм на-
лын пуат вара.

— „Тугэжэ йора,“—маньым—Нан-
гайэ, мыланэм тидэ шўкшō вургэм
ок кўл.

Лука, пэш йывыртэн лэктын ка-
йыш. Жалын ончалмэтат ала куш-
ко йомо.

Эрлашын чумыр йал марий-влак
тидэ мыжэр нэргэн ойлаш тўна-
льыч.

— Шинчэда, тачэ мый Лукам
ваш лийым, ыжым палэн кэрт. Шў-
ўкшō мыжэрым чийэн, урэм вок-
тэн кайа. Чынак! Огыда шарнэ? Лу-
кам, тыгайэ шўкшō мыжэр дэнэ
нигунамат ужын огыда ул. Ужыда
гын, чылт брыда. Эрэ посто ўмба-
лан ужгам, посто кыдалан мыжэ-
рым вэлэ чийа ыльэ,—маньт.

Лука, ната, мыжэржэ ончыкты-
шашланак йал йыр кум-ныл гана
паша дэч посна савырныл кошто.

Ик-кок арньа эртымэкэ, Лука
колхоз правлэньыш тольо вэт. Пу-
рэн шогальбат „роп“ лийэ. Лачак
тунам колхоз правлэньэ прэдсэда-

тэлылан мыйым сайлэн ыльэвэ. Мыйым ужын ёрын шогальэ.

Ик жап ёрын шолгымэкэ, пёрвёйсыжлак, шинчажым жалын ыштэн ончалыат, ўстэл лийшкэ счётовод дэкэ мийэн шогальэ.

— Колхозыш пурынэмат, тэвэ зайавлэньым кондышым,—шыман пэлэшта.

— Тэвэ, прэдсэдтэлылан пу,—манын счётовод мыйым ончыктыш.

Угыч, мыйым жалын ончалын, ўстэл лийшкэ тошкальэ.

— Тэвэ шольым... ожно пуро ыштымэм шарнэт дыр... колхозышко пурынэмат... уржам вэлэты огыл, ложашым пуэнам... колхозышко пураш зайавлэньым кондышым,—манын кидшым викталдыш.

Садэ мыйын мыжэрым чийэн. Рожын мыжэрым тумыштыл пытарэн. Ош ластыкым, шэм ластыкым тумышлан шындылын,—ола пийла вэлэ койэш. Тумышыжымат ош ургым шўртё дэнэ ургыштын пижыктылын. Ончалат гын, воштыл ёт тэм. Урвалдэ тўржё пий пур-

мыла, йолава сэмын вэлэ кэчылдэш.

— Лука кугызай, тыйын пурэтылан, пурым ыштэн ойлэм. Тыйым колхозышко пуртэн огына кэрт. Садак погэтым, мыжэрэтым иктэшлат,—маньым.

— Шольым, мо, мый тидланат кэлшэм... Мыйын иктэшлашат мыжэрэм вэлэ... молыжо...

Лука ойлэн пытарэн шуктэн ышкэрт.

— Лука кугызай, итат йырымлэншого, колхозышко тыйым огына пурто, мыжэрэт пэш шўкшё, иктэшлащ ок йёрё—маньым.

Пэнкыдын ойлымым ынглэн, нимо ойлыдэак Лука дэктын куржо.

Тылэч вара, Лукан шўкшё мыжэр дэнэ коштым иктат ок уж. Пэш чаплэ вургэмым чийа.

Кэрэк могай мыжэрым чийа гынат Кавриш Лука, Кавриш Лука лийэш.

Пычалзэ-влак тыгэ ойлэты.—„Пырын коваштыжым ныкмэкат пирылак койэш, пирылак ўпша, маныты Чынак!

II.

Максим Иванович.

Туныктышо Максим Иванович, эрдэн помыжалтмэкыжат йатыр жап ваштыштыжэ комдык ончэн шонэн кийа. Ала мо, ожно учи-чыллан шогымо годсо жапшэ рашак шинчалан койэш. Тунам тудо „2 х классный зэмский школышто“ завэдуйшилан шолгэн, адак „закон божий“, туныкта ыльэ. А ола гычын, лүмэшыжэ толшо кагаз-влакым „Миссионеру Максиму Ивановичу“ адрес дэнэ налэш ыльэ. Кажнэ поп пайрэмлан ончычак, иктажэ кок тылызэ ожно тунэмшэ-влакым молитва мураш туныкта ыльэ. Вара поп пайрэм годым клиросышто мурат.

— Мо, шорыкля „мэ-э-э, ыштэн мурэда,“—манын шодо логар дэнэ тунэмшэ-влакым мыскылэн, вуйгычышт линэйка дэнэ „брлоп“ шэлын колта ыльэ.

— Колыштса... тэвэ тидым тыгэ мураш кўлэш: „на ре-ках Ва-ви-ило-он-ски-их“... Ну чыланат иканаштэ тўналза!“....

Максим Иванович, лывыргын кидшым рўзалдэн, мўшкыржым ончыкыла кагыртэн, тунэмшэ-влак ончылно шога.

Тунэмшэ-влак вуйыштым шōрын-рак ыштэн, книшкашкэ, кўшкўла ончэн:

„...а э.ка...хх а-в и-и-и-ло-о-он скихх,“—кō кузэ кэртын чачырат.

— Тугэ мо?!—Максим Иванович йошкаргэн кайэн кычкыралэш...

—Колыштса изиш...„на реках“ огыл, а „на река г-х Ва-ви-лоон-ских,“—манын лывыргын мурэн ончыкташ тōча.—„Тэ“ на реках манмыжым, на река-х-х“ манын „х“ букважым кэчкыжыда. Лывыргын, лывыргын муралдан кўлэш.“

Адак угычын чачыраш тўналыт. Максим Иваныч, адакат шуко шонэн кийа ыльэ дыр, шагат лугыч ыштыш. Пўрдўшсо шагат, „бз-лон-лон лон,“ индэш гана пэралдыш. Максим Иваныч, „порт“ ончал колда. Чынак 9 шагат.

— Фу чорт, индэш шагат шунат?!... Киньэлшаш, —манын ваштыш гычшэ киньэлэш.

Вургэмжым чийэн, шўргым мушкын, классыш кайаш тарванылэш.

—„Тачэ тунэмшэ-влаклан мом каласкалшаш,“—шоналда, квартиргычшэ каридорышко лэктэш. Каридорышто-ик ученикат. Классыштатшыпак. Моло годым малаш эркым огыт пу ыльэ. Очыйнй книжкам пэш лудыт....

Класышкэ пураш тўналэш-классыштэ инспектор тунэмшэ-влак дэнэ мутланэн шинча.

Максим Иваныч ончыч ошэмэш, вара чот йошкарга. Шўргō—тулшол гайэ йошкаргэ.

„Кутырмашэт сайэ лийжэ“!—манын воштылал инспектор дэкэ ошкыла-лэш.

— „Ышкэ сайн кутырет!—Тэвэ мэ тунэмшэ-влак дэнэ пэш мутланэна“.

„Пэш зорник улыт вэт!“.

— Ыжым шиж. Мутланымэм пэш чот колыштыч... Ончыч, пурымэм годым куршталыт ылыт...

Максим Иванович, шкаф омсам почын, шкаф кӱргышкыла ончэн, шонэн шолга.

— „Мом ыштышащ... Тидэ кэрэмэт, пийнэрэшкэ инспектор урокэм колыштэш вэт,“ шоналда. Тэтрадьым, книжкам кычалшын койэш.

„Вот, йолташ инспектор! Тэтрадьна нымат укэ... Нигушак возаш... Орын вэлэ улна“...

— Да, тэтрадь тэнэ шагал толын... А урокда тачэ могайэ?

„А.а... тачэ ончыч обществовэдэний урок“...

— Росписанийда ок кой, уло дыр?

„Уло... Мый росписаний дэнэ паша ышташ ожнысэк тунэмынам“...

— Ончалаш лийэш?.. Ала планэтымат ончыктэт?..

Максим Иванович тидэ йодмыжлан ӱрӱ. Ошэм кайа, йошкаргэн кайа.

— „Мом ойлышаш?!..“

— А-а мый росписаньэ-росписаний дэч поснат мый шинчэм... мый вэт, 25 ий пашам ыштэм... Мыйн кугу опытэм уло“..

„Да-а“ манын инспектор укымырак пэлэшта...“

— Ну, рвээ-влак вэрэшта шичса, урок тунгалэш!.. Дэжурный, молан звонокым от пу?.. чыланат вэрэштэ улыт гынат, Максим Иванович, школ порьадкым чот куча.

Дэжурный йара коридорышко лэктын йынгырым чот мурыкта, моло ученик-влакшэ сумкашкышт, пургэдыт. Книжкам, ручкам, карандашым луктэдат.

— Ну вот... рвээ-влак... икчэ мэ пӱрвӱй 5-лэтка нӱргэн кутырыш-

на...—Ну Иван, тый каласэ: пӱрвӱй 5-лэткысэ план шот дэнэ мом ыштымэ?..

Иван, парт коклаш киньыл шогалэш. Нӱржым „нуж-жик“ ыштэн шупшылэш. Йолаш касныкшым шӱнкач кучэн „вуст-вуст“ кӱшкыла нӱлдалэш. Ик жап шинчажым пычкэн, тӱрвыжым шып тарватыл шогат, вара вичкыж йук дэнэ:

— Вичийаш 5-лэтка дэнэ... ы-ы.. 5-лэтка пэш кугу план... 5-лэтка пэш кугу заводым-фабрикым, колхозым ыштэн“...

Максим Иванович йошкаргэн шинча. Чойан инспекторым ончалэш.

— Ну йӱра... Могай завод мылана шуко кӱлэш?..

„Мылана тӱрлӱ завод кӱлэш,“ тунэмшэ муралда.—Мэ вичийаш 5-лэткым 4 ийштак, йужо вэрэ 3-2¹/₂ийштак ыштэн шуктымо... Тэвэ мэмнан ачаймыт, смола заводым вичийаш 5-лэтка план шот дэнэ кум арньаштак ыштэн пытарэн улыт.

Максим Иванович тӱрвым куптыртыл шинча. Умбакыла йодыштым чарнэн, киньыл шогалэш.

„Во-от, мэ пӱрвӱй 5-лэтка нӱргэн кутырышна. Ындэ, мэ умбакыла кайэна... кокымшо 5-лэтка нӱргэн ойлэна. Кокымшо 5-лэтка нӱргэн колын улыда?..“

— Колын улына... укэ, “—ман гыч йӱк шокта.

— „Кӱ колын“?

— Мый!—ик йӱк шокта.

„Мо тугайэ кокымшо вичийаш план? Молан тудо кӱлэш?“

— Кокымышо вичийаш план... вичийаш план мылана кугу завод-фабрик, колхоз-влакым ышташ полшыш. Вичийаш план дэнэ мэ индустрий элыш савырнышна.

Ындэ мэ индустрий...

— Максим Иваныч! Индустрий-жэ мо лийэш? йук шокта.

„Индустрий... индустрий мэмнан завод, фабрик, машина, колхоз... эн кугу пашажэ... кокымшо вичийаш планыштэ... классдымэ общэствэ ышталдэш... вичийаш планыштэ класс ок лий...

— Ну, Матвэй каласэ: кунам кокымшо вичийаш план тўналэш?

„Вичийаш план... кокымшо вичийаш план 1933 ийн 1 йанварь гыч тўналэш...

— Чынак. Кокымшо вичийаш план 1933 ийштэ тўналэш... Колыда!..

Иван ит толашэ... Колышташ кўлэш... Вот, рвэээ-влак! Кокымшо 5 лэтка классдымэ общэство лийэш... Садлан, ындэ мэмнан-дэнэ1933 ийын 1 йанварь гыч тўналын, классдымэ общэство... Нимогайэ класс ок лий... Вара“...

Умбақыжэ Максим Иваныч ойлэн шуктэн ыш кэрт. Лач ты жапыштэ коридорышто дэжурный звонокым пуш. Рвэээ влак тарванылаш тўналыч. Ик ош вуйан, воктэнысэ йолташын ўпэныжэ шун пижын, классдымэ общэствым ышта...

— Ит толашэ... тэвэ мый, тыланэт кулак игым ончыктэм...

... Максим Иваныч! Пётыр, мыйым эрэ „кулак игэ“ манын йыгылдэш“... садэ рвэзак кычкыра.

Максим Иваныч тидым ыш кол. Инспэктор дэнэ коктын лэктын кайышт.

„Ну, Максим Иванович, вичийаш планлан, тый могайэ учэбник дэнэ матэриалэт уло?... Газэт гыч вэлэ налат мо?

— Мый, матэриал дэч поснак шинчэмыс... мыйын ышкэмын 25 ий пэдстажэм уло... Ощносэк мый школышто пашам ыштэм..“

Инспэктор молым ыш йод. Инспэкторжат самырык вэлэда, 25 ий пэдстажыжэ укэ. Чылажымат шонко йын дэч кузэ йодат?!

Тэңкэчэ, мый Максим Иванычым РайОНО-эш ужым. Тудо, райОНО вуйлатышэ дэчын „25 ий пэдстаж“ нэргэн сйравкым йодын шолга койо. Тидэ район гычын вэс вэрэ паша ышташ кайнэжэ.

„Тыштэ 25 ий пэдстажымат огытпагалэ. Кэрэк.. Ындэ вэс район. школышко кайэм,“—маньэ.

Вэс район-влак! Тэндан иктажэ школыштыда йара вэр укэ дыр?

Максим Иваныч, кызыт корнышто. Вашкэ тэндан дэкэ мийэн шуэш.

Йамдэ лийза!

III.

Финплан.

Кызыт, пэш шуко у шомак уло. Кажнэ кэчын у шомак шочэш. Чынак шочэш. Ышкак шочыт. Тынарэ илэнат, мый шомак шочмым ом шарнэ. Пэш онгай вэт—ышкэ шочэш йа. Шындымат, ўдымат ок кўл, вўд опымат ок кўл.

Вэржым Октябр тылзыштэ пушкыдэмдэн улыт, вўдшым чумыр СССР паша калык опта.

Тыгай сай вэрэш, шомак шочдэжэ ок кэрт. Шотлаш тўналатгын, кум кэчэ кочдэ, малыдэ шотлэт гынат, шотлэн от сэнэ: Бльўминг, Днэпрострой, Магнитогорск, Шарикоподшипник, электростанций, Волгострой та..та..та.. ой, шотлэнат от пытарэ, толашыманат огыл.

Шочэш манмылан Кармазин йолташ—пэш өрэш дыр. Кармазин йолташ ит өр,—шомак-влак чынак шочыт. Шындымат, вўдымат опымо ок кўл—ышкак калык коклаш, паша коклаш шочэш.

Ошно, Кармазин йолташ, мут-влакым вуй гычшо „пунчалын“ луктэш ыльэ. Йужгынам, нўшкө товар дэнат тырмыли-тормыли мут-влакым локшычаш төча ыльэ. В. М. Васильйэват нўшкө күзө дэнак мут-влакым шулышт ышташ төчэн. Шун дэнат тушкаш төча ыльэ. Шундэнэ ыштымэ мутшо иккана кучаш вэлэ, волтэн шуэн пудыртэт гын, мут йөршэш шаланэн пыта. Кучылд мошташ кўлэш. Тыгайэ „чэчэн“ мут-влакым озажэ

вэлэ кучылд мошта. Мэмнан гайэ влак вашкэ шалатэна, калык коклашкат огыт лэк. „Мутэрыштыда“ мойн вэлэ шылын кийат.

Огыда инанэ? Чынак.

Тэвэ ончыдан. В. М. Васильйэв кўжгө мутэрэшыжэ „бабник“ мутым „кутан-ора“, „электричэствым“—тулэнэр, рэвольвэрим—„льэвыр“—манын тушкэн.

Лўмдымө годымжө йўштө улмаш ала мо. Самырык мут-влакак—колэн пытэн улыт. Колхозник-влак „электростанций“—ышташ кутырыштыгудым „тулэнстанций“ ыштэн огыт ман, эрэ „электростанций“ манын „куктылыт“.

Шонэн лукмо мут-влак тунарэ огыл, сэдэ ышкэ шочшо мут-влакэт адак пэш кайар улыт.

Йужо мутшо дэч, мый огыл, Нурда-Мучаш йал-совет прэдсэдатэль Смирнов пэлэ колымэш лўдын. Изиш гына утлэн. Йөбра, күртнө корно лийшнэ илат, пойэздэш шинчын кудал утлэн. Йара-гын, оршопий сэмынак пурын кышка ыльэ.

Тэ, „рэвольвэр“ дэчын лўдын шонэда дыр: йонгылыш лийда.

„Льэвыр“ дэчын лўдын огыл. Чынак тудо, „рэвольвэр“ пэш кайар. Икана кокыралда гынат, шуйнэн возат. „Льэвыр“ жым ом палэ, ала могайэ. Ала кайар, ала пэш ўншө. Тудыжым В. М. Васильйэв дэч йодын ончыза.

Нурда-Мучаш йал-совет прэдс.

Смирновым „финплан“ мут—лүдыктэн. Пэш чот лүдын. Мый ужын ом ул да, ужно-влакшэ: „прэдсэдатель Смирнов йолаш пундаш тич тэмэн“, манын воштылыт.

Тэ „финпланым“ палэда дыр. Тудо, куго шуран, почан, пэш куго... ой, шойштам. Тугайэ огыл. Тудо изи, самырык вэлэ. Тудо кажнэ йал-советышкэ, кажнэ учрэдэний йыда коштэш. Кажныжак ужын улда дыр, ала родат лийн улда дыр.

Вот, садэ Нурда-Мучаш йал-совет прэдсэдатель Смирнов финплан дэнэ родо лиймыжэ шун огылат, финплан ышкэнжым пушкэдыктэн. Шочшо шомак-влак, ышкак йыг-влакым поктылыт, шонэн шинчымат ок кўл. „Брльоп“ вэлэ сангашэт толын шинчыт. Утлэт гын утло, садэ прэдсэдатель Смирновла шылын от утлогын—кочкэш. Изи мут вэлэ вэт, куго йыным лүдыкта.

Нурда-Мучаш йал-совет прэдсэдательын окса погымо планжэ шойлан кодын толын. У ий шуэш, йужгыра вэлэ толэш, Смирновын финпланжэ вэргычшат ок тарванэ. Ала пэш чот кылмэн нижын, ала иктажэ мо лийн, кō шинча?

Чынжымак ойлаш гын, Смирнов ышкэжэ кылмэн нижын улмаш.

Финактившым, (адак у мут шочын) тарватылын огыл, финпланжым тэмаш тōчэн огыл, окса погаш нимо кунымат ыштыл моштэн огыл. Финплан йал-совет прэдсэдатель Смирновын үстэл йашлыкыштэ, Смирновым вучэн кийа.

Райфинотдэл гыч вуйлатышэ, ышкэ садэ йал-советышкэ мийэн.

— „Молан финпланда ок тэм? Мо-лан финактив нимогайэ пашам ок ыштэ?—манын кычкыра.

Ончалэш... финактиват, прэдсэ-

дательжат йал-советыштэ укэ улыт. Финплан гына үстэмбалнэ изи йўк дэнэ пыкшэ пэныж кийа. Кылмэн тўнгын, йылмыжат ок тарванэ.

— Йал-совет прэдсэдательда кушто?—Райфо вуйлатышэ тавэн кычкыра.

„Кō тынарэ кычкыра?—манын калык погынаш тўнгальэ. Пыкшэ-пыкшэ финплан ойлаш тōча:

— Йал совет прэдсэдатель Смирнов мыйым тўнчыктарнэжэ ыльэ. Ышкэ йолагайжэ дэнэ нимат ок ыштат, мыйым үстэл йашлыкэш пэтырэн кодыш Мый пыкшэ изи йашлык рож гыч лэктын почэшыжэ поктышымат, шун ыжым керт. Мый дэчэм ончыч пойэздыш шун шинчын, Уралышкэ кудал колдыш. Вагон окна гыч ончэн йыгылд кодыш адак:

— Тый дэнэт мутайкалэн шинчымэш, мый Уралышкэ вэс паша ышташ кайэм, кычал мыйым муат. вучэн шинчэ! манын йылмыжым ончыктыш.—Урал, Провой район огыл, куго, колымэшкэт кычалат гынат от му“.

Йōра адак, Уралыштэ, вэс пашаштэ Смирновым вэс у мут шекландарэн. Туштат у мут шочэш улмаш.

Садэ у мутын лўмжō—паспорт. Паспорт дэн Смирнов родо лийн кэртын огыл. Уралыш мийэн вэлэ шун, садэ паспорт Смирновым брыктарэн пытарэн.—Кужэч толынат, молан тышкэ толынат, молан паша гыч шылын толынат?—йодышташ тўнгалын.

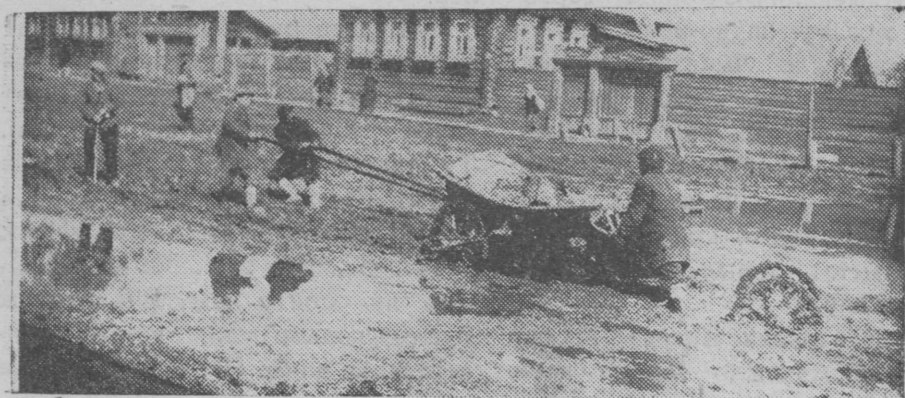
Смирновын паспортшо укэ. Паспорт тудым покташ тўнгалын. Смирнов шэнкакыла, йōра, Смирновын писэ йолжо утарыш. Пойэз-

дыш ончычырак шинчын шуктэн,
мөнкышкыла чумыктыш. Йара гын,
Смирнов кызыт, ала кушто орла-
нэн коштэш ыльэ.

Кызыт, Смирнов ындэ кудыш-

кыжо толын. Кызытат финплан
Смирновым пэш лүдыктылэш, ма-
ныт. Нимо сэмынат финплан дэнэ
ок сөрасэ. Финплан пэш пижэды-
лэш, киш гайак.

„ЎЖАРА“.

(О Ч Э Р К).

Марий Турек дэч кум мэнгэ ырдыштö, Китнэ вуд воктэн куго Китнэ йал шинча. Тэлым мэран, йа рывыж почэш коштшэт ма, шүвэдышэ-мужэдшэ, картэт ма, имнэ вашталышэт, апшатэт, алтэнчэт, йыдал, тулэч моло торговойэт, кулакэт, шүдö-коло пöртан йалыштэ ожно чылажат улмаш. Куго Китнэ йал корно үмбалнэ огыл гынат, ожсэк изыжэ-кугыжо, ўдрамашыжэ-пöрйэнжэ йыр-ваш шинчат, йыр-ваш палат. Йужо күлэш ок-күл тошто кодшо румбыкшо кызытат тэрыс копшангыла тарванылэш.

Китнэ йал дэн Китнэ Мучаш йал коклаштэ ожно Микул вакш улмаш. Ты вакшэрыштэ Микул кол кучышыжла вүдыш пурэн кайэн колэн. Ты вакш олмо дэч торак огыл Китнэ вэлыштэ кукшо Йашмэт корэм шоптырлэ кожла дэкэ шумэш күза. Корэм пундаштэ гын, пич нöрпэр... Нöрпэр кокла гыч чыват кайэн кэртшаш огыл.

— Йашмэт корэм пундаштэ шоптырлэ кожла гыч Китнэ вүдыш шумэш таргылтыш корно уло. Микулат таргылтыш лийын лэктэш. Тура кэчывалым, пэл йүд жапыштэ эртэн кайымэ годым таргылтыш анырта. Пöрйэнлан ўдрамаш, ўдрамашлан пöрйэн лийын лэктэш, альэ каван кап гай тул ора лийын лэк-

тэшат, шүм-мокшэтым кочкэш. Ты йат вара таргылтышыш савырнэт, ---манын ожно ойлэныт. Тидэ ойлымым мыйат пэш раш шинчэм. Молан вара таргылтыш айдэмын шүм-мокшыжым кочкэш? манын, йодмылан:

— Вүдыш пурэн кайэн, пикталт колшын чонжо таргылтышыш савырна. Тудо таргылтышым кэрэмэт имнэ олмэш кичкэн кудалыштэш. Ту таргылтыш ышкэ олмэшыжэ йэнтым налэш гын, кичкымаш гыч утлэн эрыкыш лэктэш,—маңыт ильэ.

Тушто чанга вэр... Чанга вэрыштэ ик шонго кож гына мардэж цуалмэ годым „уж-ж“ шокгэн шучкымдарэн шога. Йүдшö-кэчыжэ ала кöм, ала мом вучэн шогымыла койэш. Ожно таргылтыш илымэ, чанга вэрыштэ кызыт социалист „Ўжара“ ола кушкэш.

Куго Китнэ „Ўжара“ комун ышкэ историйыштыжэ кумышо пэриодыш тошкалын. Ты кум пэриодышто йүштö-шокшым, кочо-шэрым йатыр ужын. Кö ты комунын историйжым шинча гын, шоналтэтат, үпэт „ужж“ шогалмэ гай, могыр коваштэт „копыжж“ кушкэдалтмэ гай түчэш.

Ончыл крэсаньык Османов Сэргэ Элэксэ (ик марда илышан), Тарасов Максым Арси граждан сарыштэ коштшо (ик марда илышан).

Созонов Йәлим Пётр (йорло), йолташ-влакын тыршымышт дән, кредит ушәм полшымо дән, 1928 ийын май тылызыштэ ныл озанлык дән инитсиатив группо почылто. Тудын сай пашажым ужын ту ийынак Нойабр тылызыштэ йорло дән ик марда гыч адак куд озанлык ушнэн „Ўжара“ лүман йал озанлык артэлым почыч. Йал озанлык кредит ушәм окса дәнэ, машина дән польшым пуыш.

„Удымө мландым йэшараш, шурно лэктышым нолташ. Артэль член-влакын ылышыштым экономик, культур йўла шотышто сайэмдаш. Кугыжанышлан полшаш, социализмым ышташ“—тэвэ артэлын планжэ.

Кулак дән торговой-влак ышкэ пытышашыштым шижын, вўдыш турэн кайэн олым пырчым кучэн лэкташ тōчымыла колхозым шалатынаш вэрч ышкэ агитатсыштым шарат. Колхозыш пурышым орол пōртыш ўжыктэн вурсат...

— Нуно, йолагай-влак, паша ышташ өрканатат, колхозым почыт. Пытаргышлан тэвэ кўчаш кайат. Тидэ ок лий гын, парньам пўчкаш пуэм,—манын, кулак Мэтри Микалэ ойла.

Өрат вэлэ: иктэ ик сэмын ойла, вэсэ вэс түрлын куыкта. Ала кōлан инанаш? Ала кушто чын? Тўнья коктытэ шэлалтмэ гай вэлэ тўчэш,—шэмалгырак кукшырак марий, рожын пундашан тэркупшыжым пызыральат, шойа корэмжым удыралын, Микалын ваштарэш пэлэштыш.

— Мэмнан гай нужна йэнган колхозышто сайрак лийэшдыр?—трупкажым луктат, кугунрак шўлалтэн Йогор ышкэ сэмынжэ пэлэштыш.

— Сай, можо сай? Колхозыш пурыза: вара йолагай-влакын тарзышт лийыда. Тэвэ вара тидэтым лурлат ильат, ок лий,—манын, Мэтрий Микалэ кыньэр вуйжым пэралтэн Йогорлан ончыктыш.

— Илэна гын, ужына, кузерак илаш тўналыт?—Сапан лүман ырвэзырак марий Микалылан ваштарэш руал пуыш.

— „Сэндэ“ колхозын ылышыжэ начарэмэш. Колхозник-влак пэлыжэ утла кўчаш кайэн пытэныт. Колхозник-влаклан йумо чэрым колтэн,—манын, кулак-влакын агитатсэ колташ тарлымэ торговой суасышт ойлышт коштэш. Ту суасым кучымōнгō шойакшэ чараш лэктэ.

Партийын тўн политикшым, тэнийсэ наукын чын корныжым шэмэр кресаньыкклан умылтарымэ дән кулак—торговой-влак агитатсэ дән колхозым шалатэн ышт кэртат, вийыштым тэррорыш кусарышт. Артэлылан мландэ пўчмō годым кулак, карт, подкулачник-влак пасушко товар дән шугыньо дән лэктын, Османов Элэксэ дән Созонов Пётрым пушташ тōчат. Йўдым урэмьштэ пэраш, альэ лўйаш вангэн коштыт.

„Ўжара“ колхозын пашажэ эрэ ончыко кайа. Кэнэж пашат пасуэш шинчэн ок код, тэлэ пашат лум йымалан ок пызыралт. Кэчэ гыч кэчыш, арньа гыч арньаш у сэнгымаш-влакыш лэктын мийа. Колхозын сай пашажым ужын, 1929 ийын шыжым йорло дән ик марда-влак гыч адак кандаш озанлык „Ўжара“ колхозыш ушна. Колхоз ылышым вийандэн колхозым куштымаштэ, клас тушманлан пэнгыдэ отпорым пумаштэ „Ўжара“ лүман пырдыж газэтат пэш куго польшым пуыш.

1930 ий Йанвар тылызыштэ „Ўжара“ колхоз комун уставыш кусна.

1930 ий. Куго Китнэ йал шолшо под гай пудырана. Йал пўтыньэк комуныш ушна. Вуй аныргымэ дэн йалысэ активист-влак пэш куго титакым ыштышт. Кө комуныш ок пуро гын, ик марда-влакым раскулачитлымаш, погыштым погэн лэчмаш лийэ. Вэс вэлым клас тушман: кулак, карт, подкулачник-влак пирэ гай пўйыштым шырат. Тошто дэн у комунар-влак коклаштэ „тыйын-мыйын“, манмаш кэлгэмэ.

Сталин йолташын „сэнымаш-влакэш вуй савырнымаш“ лўман статйажэ дэч вара у комунар-влак гыч комунэш иктат ышт код. Тошто комунар-влак комунэш пэнгыдын кодыч. Тылэч вара клас кучэдалмаш адакат чот талышныш. Йал кумытэ шэлалтэ: 1) комун, 2) кулак, 3) аптранэн шогышо-влак.

— Комунышто ватэ-марий ок лий,—манын, ўдрамаш-влак коклаштэ ойлат.

Комунышто йоча-влакым шахтыш колтат,—манын, йоча-влак коклаштэ ойлыштыт.

Кулак Мэтри Микалын озанлыкшым комуныш ылын, ышкэнжым өрдышкө илаш колтымо. Микалын ватэ йўдшө-кэчыжэ йалыштэ тошто родым пэнгыдэмда, у родым ышта. Кума-кум, тулар-тулачэ, вуй пўтырымө эргэ-ўдыр дэкэ мийэн:

— Мэмнам аралыза! Комун-влакым луктын суртнам мөнгэш савыраш полшыза. Микалым мөнгэш кондыктыза!—манын, вуйым шийэш.

Ит ойгыро! Полшэна, ыштэна... Ык, ик кана комун-влакым копа пундашкэ шындэна. Тунам вара кормышталын лаштыртэна,—манын, Микалын ватын родышт пўйым

„шотрр“—пурлын мушкындым чумыратат.

— Укэ, комунлан сайын полшышын койаш күлэш. Тунам ижэ шонымо пашам шукташ лийэш,—Микалын ватын вуй пўтырымө эргыжэ Йыван Микай шинчам шымалтэн ышкэ коклаштышт шижтара.

— Микалым шукэртак кучэн колташ күлэш ильэ. Сита, ты маркэ нужна-влакын шўйыштым йатыр нўлтыш. Шошым күсын налмэ годым уржам пуат, тудлан шыжым ложашым пуо. Аракам лөкыктө... Пашалан полшо... Кажнэ шыжым кумалтышлан амбарышкыжэ кок шўдө кум шўдө пуд уржам пога гын, витлэ-кудло пудшо Микалын амбарэш лийэш ыльэ. Йэшыжгэ кучэн колтыман,—нужна-влак маиыт.

— Кызыт ўдрамаш влас. Ўдрамаш мом шона, тудым ыштэн кэртэш. Ўдрамаш погынымашым ыштэн, тыгай пунчалым лукташ күлэш: „Микалын суртшо гыч комун-влакым поктэн луктын озанлыкшым Микалылан мөнгэш пуаш. Микалэ кулак огыл,—манын, колдымаш гыч мөнгэш кондаш“. Кулак, карт, подкулачник-влак ышкэ коклаштышт тыгай пунчалым луктыт.

Онтон Кэвырльан ватым кулак-влак ышкэ вэкышт савырат. Кэвырльан ватат: „Микалын ватэ дэч шөртньымналын—шөртньанлийам“ шоналта.

Кө тугай Кэвырльан ватэ? Микалын ватын миймэ толмо, пырля йўмө кочмо родыжо. Ик марда илышан. Арака шолтышо, арака дэн чарныдэ торгайэн. Йылмылан талэ. Кутырымо годым, альэ туманлаш тўналэш гын, Кэвырльан ватым чактараш ит шоно...

Шошо жап... Йүд йымал вэлысэ оралтэ шолоплаштэ кажнэ эрдэнэ аршын, йа аршынат пэлэ кутыш вўрыж гай писэ мучашан ий-влак сугыр-сугыр кылмэн кэржалтыт. Тыгай кылмэн кэржалтмэ оралтэ шолоп йымач, кайымэ годым ий кўрлын вуйым шўтэн пурышаш гай тўчэш. От эскэрэ гын, шўтэнат пура шол. Кэчывалым гын, чыгынышэ вўд ала кушэч шўшкылаш ныштымэ сōсна гай мўгырэн, пōрш гай пōрдын толын корэм воктэн шинчышэ оралтынат налын кайа шонэт. Тэвэ Турэк урэм корэм дэн чыгынышэ вўд ала кōн каван шагыж дэн кырымэ кылта каваным пучымышла шолыктэн волтышат, корэм гоч пэчымэ Йогор Васли ватын пэчыжымат тодыштын Китнэ вўдыш йоктарэн волтыш. Тугэ гынат, тыгай энгэк жаплан вэлэ. Шошо кэчын куатшэ дэн кэчывал йымал вэлым вэлэ мардэж пуалмэ дэн кум-ныл кэчыштэ куго вўдын куатшэ изэмэш, варажым пўртўс илана. Кэнэж рўдылан у киндым шуыкта. Кумылым нōлта. Тэлэ гоч вўташтэ пэтыралт кийышэ вольыкат йонгыдо йужыш лэктэш.

Айдэмын илышыштыжат тыгак.. У илышым ыштымэ годым нэлэ, йōсō чот логалэш. Тугэ гынат, тидэ жаплан вэлэ.

— Эй, ўдрамаш погынымаш! Кажнэ сурт гыч ўдрамаш лийжэ. Лу минут кокла гыч погынэн шуаш. Кō ок мий гын, лу тэнгэ штрап комунар-влакым ойырэн кодэн лувуй лапкарак вэрлаштэ пулвуй таныт вўдым кэлын погынымашкэ покта. Ўдрамаш-влакат „рўж“ погынат. „Мо тыгай погынымаш?“ шоналтат йужышт.

— Совет влас пыта. Колхоз дэн

комун шалана. Тошто илыш лийэш. Мэмнан погынымаш тыганьэ: Микалын сурт гыч комуным поктэн луктын, озанлыкшым Микалылан мōнгэш пуаш. Микалым колтымаш гыч мōнгэш кондаш пунчалым лукташ кўлэш,—Онтон Кавырльан ватэ кара.

— Лукташ!.. Мōнгэш пуа-аш!— йыргэшкэ шўрган, йошкар ужга чийшэ Вэдат ватэ Кавырльан ватэ почэш кычкыральэ.

— Ай, йонгылыш пашам ыштылыда. Микалын ватымат Микалыж почэш колтыман. Ожнат вўрым шуко йўын, адакат нужна-влакын вўрыштым йўыкташ шўй вачышкыда кўзыктэн шындынеда мō?—манын, рожын мыжэр чийшэ кангатарак ватэ пэныжалтын, омса тўр лук гыч пэлэшташ тōча.

— Кō комуным арала гын, тудым тышагын почкаш. Кō мом мошта, тудым налын, комун ваштарэш кучэдалаш кайаш,—манын, Кавырльан ватэ ўстэмбалым „кроп“ мушкындыш.

— Почкэна! Кайа-аш!—кок-кум ўдрамаш йўк кэнэта шоктыш.

Тыгэ ўдрамаш тўшка пий ора гай комун кудывэчыш „шу-у“ пурышт. Комун вўйлатышэ Османов Элэксэ:

— Ўдрамаш-влак! Мом тōчэда?—манын, ўдрамаш тўшка ваштарэш куржын лэктэ. Кавырльан ватэ гын, Османов Элэксэ ваштарэш упшаж гыч шўвыл шыжэн ават мут дэнэ йоктара. Ышкэ ойлымыжым ышкат ок ыглэ. Шинчажэ тулла йўла, ўпшала.. Ожсо марий манмыла, „чылтйузо кува“. Йужо ўдрамашыжэ комунар-влак ваштарэш кидыштышт мо улым нōлтылыт. Кучэдалмаш.. Тэвэ ик лукышто пōртōн-

чылно Тарасов Арсим, вэс лукышто Агай Сапаным авырэннытат, сапондо дэн шиймэ гай төпкат. Коклаштэ: „чотырак, чот! үпшым“ манмэ йүк шокта.

— Могай разрэшэньэ дэн тэ кулакым пурташ толында?—Османов Элэксэ Кавырльан ватэ дэч йодэш.

— Тэвэ тыланэт разрэшэньэ,— Кавырльан ватэ Османов Элэксэлан парнья коклажым ончыктэн йылмыжым „пульт“ луктын ончыктыш.

Тыгай пашам шижын милитсэ толын шуо. Ик ватэ „йыж“, вэсэ „йыж“, иктэ почэш вэсэ шикшалташ тўналыч.

— Кушко кайэда?! Иктыланат кайаш ок лий! Кулак пайрэмдам кошарташ күлэш,—манын, ик комунар комсомолэс Кыргорий капкашкэ оролаш шогальэ. Клас тушманын у илыш ыштымэ ваштарэш крэдалмыж нэргэн Османов Элэксэ ўдрамаш-влаклан умылтара.

— Эй, тый, йузо! Манка! Тый мыйым пыжыктышыч.

— Тый тұрмаш шуктэт! Ават мўшкыр!.. Шучко!—иктэ вэсэ ўдрамаш-влак Кавырльан ватэ ваштарэш пижыч. Кавырльан ватэ тўншө гай нимом пэлэштыдэ, вэржэ гыч тарваныдэ шога. Шинчажэ „чылчул“ койын Микалын ватым „шуй“ ончалыч.

— А—а?! Тый айартылычы! Чылажымат тый кэртат,—манын, Кавырльан ватэ Микалын ватэ дэкэ куржын мийнэжэ.

Куд ватэ кок сутка дэнэ казна пачэрыштэ пўктэн толыч. Кок арня гыч Кавырльан ватылан кандашду тэнгэ штрап тўлаш тольо.

— Эй, аныра, аныра: вич тэнгэаш шөртньылан вэрч кулак кидыш вэрэштынам вэт,—манын, Кавыр-

льан ватэ пошкудо ватэ-влакыштлан ойла. Пошкудо ватэ-влакыштат:

— Мыйымат тэвэ-тэвэ пыжыктэт—манын, Кавырльан ватым ужмышт йэда вурсат.

* * *

1930 ий, майын 22-шо кэчэ. Тачэ кэнэж миколо кэчэ дэн агапайрам кэчэ ваш ушнэныт. Сандэнэ пайрэм кукшэш ок эртэ. Вуйым пудыратышэ кочо арака йал марий вуйыш шакшэ күзэн.

Кас. Калык шыпланэн. Куд урэман йалыштэ Йапык урэмыштэ гына Саван Максым капка ончылно ўдыр, качэ-влакын модмо,—лўшкымб йўкышт шокта. Кармонь почэш мурымо йўкышт йыр-ваш шэргылтэш. Корэм вэс могырышто адак Макар Сэргэн шўвыр йўкшө прэзэ ломыжмыла йыр-ваш йонгыжалтэш. Шўвыр лужым коклан уцшаж гыч „пульт“ луктын, шўвыржым онжо пэлэн „й—ик, тли—и“ шоктыктэн пызыралэшат, йыр вўдылалтшэ кольмо гай лопка йошкар пондашыжым нийалтэн, йөратымэ сўан мурыжым муралта. Сэргэн шўвыр йўкшө почэш олыкышто карш ала мом шижмэ гай чарныдэ кычкыра. Коклан пий урмыжмо йўкат шэргылтэш.

Шэм мыжэр чийэн, лопка шўрган, шэм чурийан, лапкарак ватэ пирыла „ший-шуй“ кок вэлыш ончэштын идым шэнггэч пэш писын ошкылэш. Коклан шып шогалэш. Колыштэш.. Лап лийэш. Ончэштэш.. Адак лап лийын вашка. Идымыш пурыш. Авын омса дэкэ мийэн шогальэ. Мэранла кок вэлыш ончэштын күсэнжэ гычшырпэ калтам лукто. Вэс күсэнжэ гыч кок парнья торэш кутыш сортам лукто.

Шырпэ калтажым „копыжж“ почын ончалтэ „уло“, пэлэштыш.

— Ну, ты калташтэ ик шырпэ пырчэ комунлан тачэ ушым пуа,— пуйжым „шыр“ ыштыш.

— Йбрьш... Эртарэн шогылтман огыл,—маньбат, авыныш пэш содор пурыш. Бэрэз умбалнэ шогышо кылта тўшка умбакэ сортам пыжыктэн шырпым удыральят, сорта рўдō мучашэш тулым тушкалтыш. Толмо корныж дэн ныл йола кудалмыла лап лийын шикшалтэ. Лучко минут коклаштэ шындымэ авын гыч „у-увв“ шоктэн тул чымалтэ. Идым орам тул авалтыш. Вичалан кэржалтэ...

— Пожа-ар!—йўк шоктыш. „Пожар! Пожар!“.. манмэ йўк йыр-ваш шэргылтэш. Йўк-йўан тарваныш. Кō тувыр мѐла, чара йолын, орай, чийдэгэчэ,йужо вѐдра дэн пожар вѐлыш куржыт, ѓрыныт...

— Тѐвѐ комунѐт копа пундашкѐ пурыш. Кормышталшаш!..—Алдар Микалай Вылып Васлийлан шижтарыш.

— Кормышташ! Лунчырташ!..

— Йалысѐ влак! Тулым комун-влак пыжыктѐны-ыт! Йамдѐ суртым йўлалта-ат! Йалым пытарынѐ-ѐшт!—Алдар Микалай мушкындым рўзѐн урѐм мучко кычкырѐн куржѐш.

— Комун-влакым чылаштымат почкаш-аш! Тулыш шуа-аш! Йалысѐ-влак! Мом ончѐда? Тѐвѐ Андрий Сѐмонын суртшыланат тул пижѐ! Кучыза, ик йѐнла! Карт дѐй кулак-влак кычкырат.

— А-а?.. Тѐмдан вѐрч? Озажым колтышдат, суртшым пытарынѐда? Ситыдымыжлан йалым?!—манын, Вылып Васлий комунысо кемсомол йачѐйкѐ сѐкрѐтар, йал совѐт вуйлатышѐ Бушков Кыргызий Ты-

мапийым пўтыран кучѐн. Трѐнча онга дѐн пѐршашыж годым Бушковым Смирнов Васлий утарыш.

— Тый комунлан полшѐт?! Нунылан потачкым пуѐт?...—Вылып Васи Смирнов Васлий ваштарѐш шогаляѐ.

— ѐн ончыч палѐн налаш кўлѐш: кō титакан, кō укѐ? Ала комун-влак пыжыктѐн огытыл?—вўр чўчалтшаш гай Смирнов Васлий руал пуыш.

— Кō комуным ныдалѐш гын, онлашыжым моголташ! Кукшо укшѐрым тодыштмыла тодышташ!—Йыван Микай дѐн Алдар Микалай кидым ныгылтѐн Смирнов Васлий дѐкѐ йанлык гай куржын толыыч. Алдар Микалай Бушков вуй гыч шыжыктыш. Трѐнча онга шѐлышталтмѐш Микай ватѐ дѐн Прокоп Йыван ватѐ Бушковын вуй гыч ситарышт. Бушков шинчалан „чылчул“ койо. Йѓрльѓ...

Тул кумышо суртыш шуо.

— А-а?.. Йамдѐ суртым гына огыл, комуныш пуртѐн ышда кѐртат, мѐмнамат пытарнѐда?!—манын, йалысѐ-влак кулак тўшкалан полшаш тўналыыч. Умбакыжѐ комунар-влак-лан шогаш эрык ыш лий.

Тул кавашкѐ мѐнгѐ гай кѐржалтын. Мардѐж пуалмѐ годым „у-уж-ж“ шоктѐн калык умбакѐ йѓрлѐш. Ёпым, пондашым „чождж“ когарта. Вѐс суртышко куржаш утларак пўсѐштѐш.

— Моло комунар-влакыштым кучѐн нунылан ик кышам ончыктышаш! Османов ѐлѐксѐн, Тарасов Арсин лулѐгыштым тодыштшаш!—торговой Мачи кара.

— Кычалаш!.. Ик кышам ончыкташ!—кулак, карт, подкулачник-влак орышо гай кычкырат. Бушко-

вым кучэныт. Мушкындо почэш мушкындо, тойа почэш тойа Бушков Тымапий тупэш пэрна. Бушковын уш кайыш...

Тэвэ Микалай Кузман дэн улшокомун имнэ-влакым тулэш йўлалташ авырэн нанкайаш тōчат. „Вольыкыштат антикрис улыт“ коклаштэ йўк шокта. Вольыкым тулэш йўлалташ авырэн нангайэн ышт кэртат, комунар йоча-влакым мландэ пэлэн „рўп!“ да „рўп!“ налэдэн кышкат. Шонго-влакым лўдыктылыт.

— Садак тэмдамат илышыньэк огына кодо,—урмыжыт. Витлэ вич ийаш Йэпим куваланат вуй воктэн кок мушкындо кыр моклака гай пэрныш. Йэпим куван кок окнамжым Вэдат ватэ капка тўкылымō вара дэн шырр-шорр“... шоктэн шўраш гай шалатыш.

Мэран поктымо гай пасушто карт, кулак, подкулачник-влак комунар-влакым кыраш, пушташ покташ. Ордыж йалласэ кулак-влакат ажгынэныт. Нунат Китнэ кулак, карт-влаклан полышым пуат.

Казаков Пōтырым поктэн шуыч. Вылып Васлий дэн Вылып Микалай Казаковым вуйжо гыч „чыжчож“ шоктэн кўртнō кольмо шōр дэн руальыч. Казаков йōрльō... Питартышлан Алдар Микалай шугынō дэн шыжыктыш.

— Тланда шукэрташ тыгэ кўлэш ильэ. Вот комун, вот у илыш. Шайтан!.. Ы-ык, моло-влакыштым кучэн шокшо кўртнō дэн когарташ! Пылышыштым пўчкэдэн, шинчаштым тумыштылшаш ыльэ,—манын, Алдар Микалай пўжым „шотыр“ пурлэш.

Тул визымышэ суртым шолгымыш савыра. Мардэж почэш тул йып

ик мучаш гыч вэс мучашкэ мийэн-мийэн возэш. Тыштат, туштат шикш, тул киньэлэш. Ордыж йаллагыч коло куд машина, шэмэр калык шуко толын тыршымышт дэн вич сурт дэч умбакыжэ туллан шарлаш эрыкым ышт пу.

— Тэррор паша чыла тэргалтэ. Коло вич йэнлан казна пачэр догалбэ. Контррэволютсионьэр шым йэн. лэктэ. Кō вара нуно улыт?

1). **Йыван Микай**—имнэ торговой (маклэр). Карт. Кулак Мэтрий Микалын вуй пўтырмō эргэ лийшыжэ. 2) **Прокол Йыван ватэ** (Микайын аважэ). 3) **Микай ватэ**. Аваж дэн чарныдэ аракам шолтэныт. Арака дэн торгайэныт. Йыван ватэ: „со кыр улам“, манын, кызыт колтымаш гыч амалым муын толын. Ончэт гын, сокыр огыл. Кэч могай пашамат ышта. Тудым шукэрташ уэш кучэн колтыман ильэ. 4). **Торговой Мачи**. Торговой-влак дэн пэнгыдэ кылым кучэн. 5). **Алдар Микалай** вольык дэн йыдал торговой. Мо вэрэштын—тудын дэн торгайэн. 6) **Вылып Васлий**—ик марда илышан. Карт. Йал дэн кумалмаштэ эн ончылно шогā. 7). **Вылып Микалай**—ик марда илышан. Карт Васлийын шольыжо.

Ты тўшка—клас тушман шонэн коштым, мо ыштышашыжым тўжвакэ луктын. Шыдыжым луштарыш..

Комунын луаткандаш (18,000) тўжэм тэнгэаш озаялыкшэ, комуныш пурыдымо ик марда-влакын ныл суртышт йўлыш.

Казаков Пōтырым эрлашыжым олыкышто муын толыч. Кўшыл тўрвыжō пўжгэ могэ онылашыж дэкэ шумэш лунчыргэн кэржалтын. Вуйжо кум вэрэ шўтлэн. Шўтлыма-

шыж гыч, нэнчэ гыч памаш шинча лэкташ тӧчымыла, нугыдо вӱр шолын лэктэш. Шинча ончалтышыжэ гына „кулак-влаклан ўчим шуктыза“ манын шиждара. Казаков Пӧтыр воктэнак пэлэштэн кэртдымэ Бушков Тымапий кийа. Шинчажэ „чыл-чыл“ койэш. Тӱрвыжӧ „лӱп-лӱп“ лийэш. Ала мом каласынэжэ. Кидшэ дэн кок вэлыш лупшкэдылэш. Казаков Пӧтыр дэн Бушков Тымапийын шинчашкышт ончэн комунар-влакын шинча йырышт вӱд налын. Шӱвылым нэлын кэртдымаш логарышкэ ала могай панга шичмэ гай тӱчэш.

Казаков Пӧтыр чытэн кэртдэ больницыштэ лу кэчэ гыч комунар-влак дэч курымэш ойырлыш. Бушков Тымапийат колымаш мучашэш гына кодэш.

* * *

Кулак Микалэ ватын тул пыжыктымыжэ, клас тушманын комун-влакым амал дэнэ кырымышт, пуштымышт чыла чараш лэктэ. Пожар дэч вара йорло дэн сай ик мардавлак клас тушманлан урс гай пэнгыдэ отпорым пуышт. Коло куд озанлык дэн „Чогыт—Сорла“ луман колхоз почылто.

Ожно таргылтыш „илымэ“ вэршыштэ „Ўжара“ комун тыгай жапым туркэн шочын. Комунышто куд батрак, кум ик марда, луаткок йорло озанлык шога. Чылажэ витлэ ныл йэдак, коло кум паша йэн уло.

Комуныш вончымо годым ныл тӱжэм тэнтгэш озанлык улмаш гын, кызыт чылажэ витлэ кок тӱжэмаш озанлык уло. Колхоз гыч комуныш вончымо дэн танастараш гын, кок ийат пэлыштэ комунын озанлыкшэ тӱжэм кум шӱдӧ (1,300%) протсэн-

тыш кӱзэн. Комунын озанлыкшэ кушмо дэн комунар-влакын илышышт экономик культур йӱла шот дэн сайэмэш. Кэнэж паша жаплан йӱмаш-кочмаш чыла пырля. „Ты-йын, мыйын“ манмаш укэ. Лучко озанлыклан ожно лучко ўдрамаш под воктэн кочкаш-йӱаш йамдылэн шогылтын гын, кызыт витлэ кок комунарлан, плотнык да тулэч моло пашазылан кок ўдрамаш кочкаш-йӱаш тӱрыс йамдылэн шукта.

Тугак ожно паша жап годым йоча-влакым пӧртэш тӱкылэн кодэныт гын, йоча влак ачашт-аванит почэш шӱдырнэн коштыныт гын, лавраштэ пӧрдалыныт гын, кызыт паша жаплан йоча йаслэ почылтэш. Тэний луатныл йоча йаслышыштэ шогыш. Нуно куанэн модыт, воштылыт. Арун илымаштэ, сайын йӱмаш-кочмаштэ таза капкылан лийыт. Уш-акылышт пэнгыдэмэш. Социализмым ышташ тӱвыргын кушкыт.

Куго йэн коклаштэ лудын-сэрэн кӧ ок мошто гын, чылаштымат ликпунктышто туныктымо. Комун гыч кугу школаштэ тунэмшэ-влакат улыт: ик йэн Горький ола йал озанлык комвузышто тунэмэш. Вэс йэн партшколым тунэм пытарэн. Комун гыч кок учитьыл тунгалтыш школаштэ туныктат. Комун пэлэн комсомол йачэйкэ уло. Луатик йэн комсомолышто шога. Партийым вашталташ пэнгыдэмыт. Комун пэлэнак ВКП(б) парт йачэйкэ уло. Йачэйкыштэ ВКП(б) члэн 3 йэн, ВКП(б) кандидат 4 йэн шога. Комсомол йачэйкэ Комунист партийын гэнэральнэ корныж вэрч шогэн Сталин йолташын историйысэ куд услөвийыжым илышын пурташ пэнгыдын кучэдалэш. Комунар актив да комсомол вий дэнэ лийэ.

шыл йаллам, колхозлам шэфыш налын шогат.

Комунар влаклан илаш луаткум тўжэм тэнгэаш кок куго пўртымыштымэ. Комунар-влакын кажнэ йэшылан посна пўлэм. Вич шўдў тэнгэаш столовойым, куд тўжэм тэнгэаш имнэ-влаклан ик кугу вўтам, кум тўжэм тэнгэаш свинарникым, тулэч молымат ыштымэ.

Сўсна чылажэ шўдў кандаш вуй, луатик ушкал, лу имнэ, ик талгыдэ, кум чома уло. Шўдў кум шорык, тушэчын кудлыжо чэркас урлык.

Комун пасушто кэнэж жаплан йўдшў-кэчыжэ трактыр чарныдэ мўгыра. Кэч могай пашаштат айдемэ вийым машина вашталта.

Сай паша дэнэ пырльа комунар-влак коклаштэ комуным шалаташ тўчышат лийын шогэн. Тэвэ **Рыбаков Кыргызий**—комсомолэс, 1931 ий тэлым йужо комунар-влакым комун гыч лэкташ таратылын. Комун коваштэ дэн пижымбалым ургэн ужалэн: Кэнэжым тўрэдмаштэ ўдрамаш-влаклан ўчим ыштылын. Комуным шалатэн ыш кэртат, шылын куржын Шэрнурысо партшколыш тунэмаш мийэн пурэн. Лаймырватэ йужо комунар ватэ-влакым: „молан марийда дэч ойырлэн огыда кайэ? Комунышто могай пайда уло?“ манын, таратылын. Паша жап тодым: „комунлан ўчим шуктэм“, манын, комун гыч шылын кайэн. Кулак ой почэш коштын. Тыгэ комуным шалаташ тўчышў влакым комун гыч эрыктымэ.

* * *

Шокшо... Кавашкэ оңчалат гын, сово кумдык ик пыл лапчыкымат от уж. Могырым йуждарышэ. эсогыл лыжга мардэжат укэ.

Шоптырлэ вэл пасушто комунар-влакын кок машина дэн уржа тўрэдмэ йўкышт „кор-гор-гор-горр“... лым лийдэ йонгжалтэш. Коклаштэ имнэ поктышо-влакын: „но-о, тый шэм алаша, мом йогыланэн кайэт? Но-о!.. Айда ударнын!“ манмэ йўкым колат? Машина почэш пидэдышэ-влакын паша йўрэ кутырымо, воштылмо йўкышт йыр ваш шэргылтэш. Ватэ, ўдыр-влак кэчэ когартымэ дэч вуйыштым вичкиж солык дэн торэш пидыныт. Пўжалтмэ вўд шўргў кок могырымышт шэр гай йогэн вола. Рыбакова Маринан тувыр тупшо пўжалтмэ дэн камчал чиймэ гай лийын. Османова Ульананат тугак... Нуно тэнгэчэ пэрвой кэчыштэ нормо шот дэн кок шўдў кылтам пидыныт гын, тачэ кок шўдым вончыштарынэшт. Моло-влакат нунын дэч почэш ынэшт код. Умбал лукышто Вэклан дэн Ана гына эркырак нумырталтат.

Бригадир Йэлэзар санга ймакыжэ кидшым ыштэн ончышат, ўмылжым йол тошкалтышыж дэн висыш. „Кэчываллан кайаш жап шуын“ шоналтыш.

— Айста кэчывал шуы-ын!—Йэлэзар йўк шоктыш.

— Шогыза альэ, машинист-влак ик-кок йыр савырнышт! Мэ иктаж вич кылта гыч пидына,—Маринан дэн Ульанан йўкышт руалмыла шоктыш.

— Э-эй, ийа! Мом тунарэ тўчаш? Паша, колэт гынат кум кэчаш кодэш маныт...—Вэкла маньбат, сорлажым кылташкэ „чошт!“ руалын кайаш тарваныш.

— Айста, кэчывал шуынак. Йўмат пэш шуэш, вўд пытэн,—ала кў пэлэштыш.

*Изилай, кугулай мардэжшэ
Шиждэ йүрэтым кондалэш.
Күчыклай, ырэзылай ўмырнажэ
Шиждэ эрталал кайалэш—*

Натальян дэнэ Ана корнышто ышкэ сэмынышт муралтышт.

— Рашак, тўшкан, пырља илы-маштэ ўмыр эртымым от шиж. Пашам модын-воштыл ыштымэ дэн йартымымат от шиж шол,—Марина маньэ.

— Элэксэ ватэ йынгай, ойлымэт чын... Орийэн ватэ Ульяна йынгана гына тулыкэш кодо. Йўдым гынат омыжо ок тол дыр? Кутырэн колташ ышкэ алал йэшыжэ укэ,—Йэлэзар Ульянам ончалыт, воштылалын пэлэштыш.

— Ышкэтын шол... Тый мий, вара коктын лийыда,—мыскарачэ ўдрамаш-влак Йэлэзарлан маныт. Ышкэшт „лого-лого-лого“ воштылыт.

— Мыйланэм нигэат ок кў-ўл. Ышкэ Кыргызийэмак вучэм... Коккум ийым вучэн илаш шуко огыл. Йошкар армийыш кайэн. Кугыжан годсо гай орланаш кайэн огыл,—Ульяна ваштарэшышт маньэ.

Кыргорий комунышто тракторист илэ. Партий кандидатлан шога. Активнэ комсомолэс. 1910 ийыштэ шочын. Тудым йошкар армийыш кодшо тэлым танкэ дэн коштмашкэ налыныт.

Комунар-влак тыгэ тұрлыжым кутырэн-воштылын комуныш мийэн шумыштымат ышт шиж.

— Вара пидэдаш пэш кукшо огыл? Лийэшдыр, ок його?—комун вуйлатышэ Османов Элэксэ пидэдышэ-влак дэч йодо.

— Пидэдаш лийэш: альэ кошкэн огыл, ок його. Пидэдышэ-влак та-чысэ гай кок машина почэш пидэ-

дэн шуктат гын, план почэш индэш кэчыштэ түрэд пытарэна. Ударнын пижына гын, уржалан йогаш эрыкым огына пу,—бригадир Йэлэзар пэнгыдын, рашкэмдарэн пэлэштыш.

— Мый тачэ кок шўдө коло кылтам пиддэ ом код. Товатлэн мутым пуэм. Ом тэмэ гын, вуйэшэм солыкым ом пид,—Марина кочмо лугыч маньэ.

— Мыйат!..—Ульянан йўкшө шоктыш.

— Кө ик кэчылан, тачэ нормодэч утыжым пидын вончыштара гын, тудым ударницылан чотлэн йошкар онаш сэрэна. Кө кок шўдө кылтамат ик трудодэньым ик кэчылан ок тэмэ гын, тудым шэм онаш сэрэна,—Бушков Тыманий шиждарыш.

Кэчывал коч мөнгө пашашкэ ад-акат „рўж“ тарванышт.

Пашам тўшкан ыштымэ дэн жап эртымым от шиж. Кас кэчым шугынь дэн чакраклэн шогаш ок лий. Мландэ дэн кава коклашкэ кэчэ йомо...

— Айста каслан кайа-аш!—йўк шоктыш.

— Эй, кийамат! Йэнлан ыштэда мо? Ышкаланда ыштэда вэт... Кас вэлэш пидэдаш нөргө. „Чыж-чож“ кукшо огыл,—Марина кылта пидышым пэш содорыштышылажэ кычкыральэ. Марина тачэ кок шўдө огыл, кок шўдө коло огыл, кок шўдө нылнэ кылташ шуктынэжэ.

Кө тугай Марина? Кө тугай Ульяна? Маринымт комуныш ыштрамарий йал гыч толыныт. Ожно йорлын илэныт. Ыштрамарий йалысэ пойан-влак Мариан марийжэ Элэксэ активист улмыжлан пўйым шырэныт. Ыштрамарий йалыштэ пожар амал дэн Элэксэм кулак,

подкулачник-влак пушташ төчэныт. Маринам тўкалэныт. Ульянамыт йорлын илэныт. Ульяна тулык ўдыр. Аважэ ок уж. Маринан дэн Ульяна тошто орлык ылышыштым шоналтэн комун пашалан уло вийыштым, уло моштымыштым пуэныт. Кузэ ышкэ уло вийыштым да уло моштымыштым огыт пу? Нунын тошто орлык ылышыштым комун тўн гычак кўрлын шуыш.

Бригадир Йэлэзар нигэлан шиждарыдэ кō кунарэ кылтам пидын,— комун правлэньыш, комсомол йачэйкын бўрожлан умылтараш куржо.

Йошкар она

1932 ий. Тачэ ий-ульын 28-шэ кэчыштэ изарньан **Рыбакова Марина** 240, **Османо́ва Улья́на** 230 кылтам пидыныт. Кэчаш нормым 120, 115⁰/о-тэмэныт. Сандэнэ **Рыбакова Марина** дэн **Османо́ва Улья́на**м моктэн ударницэ лўмым пуэна.

Шэм она

Вэ́кла—160, **Ива́нова Ана** 180 кылтам вэлэ пидыныт. Кэчаш нормым 80, 90⁰/о-лан вэлэ тэмэныт. Нуно паша планым ончыко колтышаш олмэш шэ́нгэ́кэ вэлэ шушпыт.

Тўрэд толшо-влакын столовой лōртōнчыл мучаштэ йошкар, шэм, онаш возымо шинчаштлан турак пэрныш.

— О-о... Тилым тэвэ умылэм: Кō ударник, кō лодыр?— тракторист Арпикын йўкшō шоктыш. Йошкар-шэм она дэкэ пэш писын мийыштат, кажныжэ шэнын пурэн—кōм моктэныт, кōм орлэныт палынэшт.

— Вот, Марина дэн Ульяна ударницэ улыт,—Тикын шиждэ тōршталтэн воштылалын кычкыралэ.

— Тугэжэ Марина дэн Ульянамава пундаш пылыш шумэш „ура“ манын, нōлташ кўлэш,—ушкал кўтым авырэн толшо Корий Элэксанын йўкшō шэргылтэ.

— Нуным нōлташ правашт уло,— Османов маньэ.

— Йолташ-влак! Изিশак шып лийза! Османов йолташ, паша нэргэн кок-кум мутым ойлэн пуа,— Бушков Т. пэлэштыш.

Йолташ-влак.—Османов Элэксэ тўнальэ—тачысэ кэчэ гыч тўрэд-маштэ, пидмаштэ пэш раш койэш: пидмаштэ йужо ик кэчаш нормым утыж дэн тэмэн, а йужо ик кэчаш нормымат пидын тэмэн огыл. Мэ чыланат ик кэчылан ик трудодэньым пидын огына тэмэ гын, план почэш индэш кэчыштэ тўрэд огына пытарэ. План почэш тўрэдын она пытарэ гын, пэл шурнынам мардэж налэш. Шурнылана йогаш эрыкым пуэна гын, ышкаланат, кугыжанышлан энгэким кондэна. Ик шурно пырчыMAT арам йомдарман огыл, кажнэ шурно пырчэ ышкэнан ылышым вийандаш, социализм вэрч шога. Вэс шотшо: чот ыштэт, чот кочкат. Кўсэнэт тич окса лийэш. Комунышто йужо тэвэ „айда йōра... Паша колэт гынат ок пытэ“ манэш. Киндым тэний уравниловко дэн шэлман огыл. Пашан сайлыкшэ дэнэ шукылыкшым ончалтэш. Кызыт мэ шōртньым ыштэна, шōртньым... Шōртньō ыштымэ годым чот тыршаш кўлэш. Чын, Османов, чын... Шōртньō ыштымэ годым пашалан уло вийым, уло моштымым пуаш кўлэш,— йужо иктэ-вэсэ маныт. Шэм онашкэ возалтшэ Вэклан дэн Анан шўмыштлан кўзō кэрылтмэ гай тўчō. Нуно коктынак вэлэ ик кэчылан трудодэньым тэмэн огытыл.

* * *

Эрлашыжым эрдэнэ кэчэ лэкшаш дэн кава пундаш тарай гай йош-

каргэн. Счетовод Бушков пөртөнчыл мучаштэ кэчышэ онгырым нальбат, „кддон-кддон-кддон!“ коккум кана рүзалтыш. Эр кочкишлан столовойыш толаш йўкым пуа. Иктэ-вэсэ. столовойыш толаш тўнгалыч. Иктат почэш ынэж код. Эрдэнэ столовойыш толаш кō гына почэш кодэш гын Кузман гай мыскарачыжэ мом гынат да воштылаш шонэн луктэш.

Адак водно йужышт малаш вочмōнгō малэн колтымэшкышт: „рашак, пашам чот ыштэт гын, киндымат чот налат. Жапшэ годым чот ышташак күлэш, ышташак... Рашак, шōртнō вэт, шōртнō... Адак йошкар онашкат логалат“, манын, шонэныт. Сандэнэ йужышт утларак малэн колтэнытат, столовойыш пэш писын вашкат.

— Мо ий! Вэклан дэн Ана альбат малат мо? Мийэн кычкыралза!— Арси ватэ йыр ончалын пэлэштыш.

— Туалгын кычкыралаш күлэш. Укэ гын, малэнат кодыт. Паша годым паша, пайрэм годым пайрэм...— Арпикын аважэ шыдан гай йешарыш.

— Шогыза, мый нунын пылышышт воктэнак онгырым рүзэм. Тōрштэн кыньэлмыштым шиждэ кодышт, Тымапий маньбат, воштылалын лэктын куржо. Тымапий ындэ ик онгырым огыл, кок кидшылан кок онгырым кучэнат, Вэклан дэн Анан малымаш кылат омса дэн чарныдэ „кддон - кддон - кддон! лон - лон - лон!“ рүзэн шога.

— Тымапий!. Мо нōшмым тōчэт? Пожарлан рүзымō гай рүзэтыс.. Ырвэзэ улат мо?— Османов Элэксэ кычкыралэ.

— Кызыт жапшэ пожар гайак шол. Вэклан дэн Ана альбат малэн

кийат,— Тымапий сырымэ гай пэлэштэн клат омсам тўкалтыш.

— Э-эй, ындэ нуно-о... Түрэд пыштэн кодымым иктаж кумлонылнэ кылта гыч пидэдэныт. Ужара түр коймо годымак пэш писын ошкылыт ильэ. Воднак: „шōртнымдык-шōртным ышташ“ маньыч, — Османов воштылалэ.— Йошкар онаш сэралтнэшт,— Османов йешарыш. Тымапийат шойа корэмжым удыралын кидым рүзальбат, клат омса дэч ойырлыш.

Ты кэчыштэ Вэклан дэн Ана йошкар онашкэ сэралтыч. Пашашкэ соцтанасыманым, ударлыкым пуртэн нылнэ кум га уржам план почэш индэш кэчыштэ түрэд пытарышаш олмэш кандаш кэчыштэ пытаралтэ. Уржам түрэд пытармōнгō тунамак урлыкым йамдылаш ударнын пижыч.

* * *

Пич нōрпэр... Чонга вэр... Киндэ ок шоч... Илаш толмо огыл, ожно ты вэрыш кэчываллан күтым шогалташ огыт күштō ильэ. „Таргылтыш вэр“ маньт ильэ,— ожно Китнэ йалыштэ күтүчылан коштшо Йыван комуныш ончаш толынат, комунар-влаккан ойла.

— Чын... Ты вэрыштэ ожно ик гэктарлан кумло пуд вэлэ лэктын, кызыт мландым ўйангдэн сай ыштымэ дэнэ ик галан индэшлу пуд шурно лэктэш. Тэвэ тидэ Микул вакш олмышто экэктростанцым ыштэна. Ленинын лампыкыжэ комуным вэлэ огыл, лийшыл йалламат волгалтараш тўгалэш. Вакшэрыштыжэ кол йэр лийэш,— манын, комунар-влак Йываным йыр-ваш ончыктэн коштыктат.

— Кум ныл ий коклаштэ тыгэ ыштэн шуктышда. Ты вэрыштэ ты

гай ола лийэш--манын, ожно кӧшонэн? Чын илышым ыштэда,— манын, Йыван йыр ончэн савырнымыж мӧнгӧ маньэ.

— Ну, комунышкыда мыйат толлам... Пуртэда вэт?—Йыван йодо.

— Тол, мэмнан йэш лийат. Пашам чот, ударнын ышташ тӱналат гын, тыйат „рай“ илышыштэ лийат, — Османов йолташ Йыванын вачыжым вӱчкалтыш. Йыванын ты шомаклан шӱдыр гай чолга шинчажэ куанэн ончальэ, упшажэ „шыр“ лийэ.

Ожно кӱтӱчылан коштшо Йыван кызыт комунышто талэ ударник. Нимогай паша дечат лӱдын, чакнэн, ӧрканэн ок шого. Садланак кӱсэныштэ окса... Кочкаш киндэ ток... чийаш гын, мо кӱлэш—тудо...

* * *

Комун дэн школ коклаштэ кыл кучымаш пэнгыдэ. М.-Китнӱэ тӱналтын школ дэн договорым ыштымэ. Договор почэш комун школан, школ комунлан полшат. Тунэмшэ-влак тэний йытыным шараш полшышт. Парэнгым шындаш полшат. Пионьэр лагэр ышташ комун школан 35 тэнгэ оксам, шокшо кочкыш ышташ продуктым пуэн. Школ гыч комуныш политэхнизацэ

урок дэн толыт. Машинист-влак йоча-влаккан сайын умылтарат, туныктат.

Комун имаштэ кугыжанышлан кудло куд цэнтнэр киндым пуэн гын, кугыжанышлан тэний шӱдӧ куд цэнтнэр киндым пуыш. 1932-1933 ийлан окса чумырымо планым Октябрын 25-шэ кэчылан 100%-ым тэмэн.

Йалысэ, альэ вэс (ӧрдыж) йал-влакын комуныш каймыштым ужын, кушко кайэда?—манын, йодат гын, „Ӱжара олаш кайэна“ маныт.

Кокымышо вич ийаш планыштэ „Ӱжара“ комун адакат у сэнгымашкэ лэктэш: шушаш шижылан комунышто ШКМ-ым ыштэн шуктат. Кызыт сушилкым ыштымэ. Тракдыр тэн йоныштымо вакшым ышташ тӱналмэ. Луатик кролик уло. Шушаш кэнэжлан кролик ашнымаш лийэш.

Комунын планжэ почэш, кокымышо вич ийашлык планыштэ Китнӱэ вӱдэш электростанцэ, кол йэр, чодра пӱчмӧ заводым ышталтшаш. Ожно таргылтыш „илымэ“ вэрыштэ тэвэ тыгэ „Ӱжара“ ола вийангэш, кушкэш. Тидэ мэмнан вий, тидэ мэмнан поянлык, тидэ мэмнан эрыклык..

О Л И.

(Ойлымаш)

— Мэмнан йалышкэ тый мийэн от ул? Йалнажым могай вэрыш-тэ шинчымыжымат от палэ. Мый тыланэт чыла, пытарэн ойлэн пуэм...

Кэнэжымат, тэлымат чодыраштэ пэш сылнэ: йонгыдо йужышто шўлалташ каньылэ. Сөралжым гын, мыйын тотыра йылмэм ойлэнжат ок мошто. Ёшкэат шинчэт, чодыраштэ лийынат.

Укэ, чодыраштэ вэлэ огыл, пасуштат сылнак. Йыр-ваш кумда тёр пасу. Тыштэ вэт калыкшат шурным үдэн илат, шурно вэр. Йанда гай ойар кэчын шурно пэчыш лэкийан!.. Пэлэ шуын шогалшэ, купэш шочшо омыж гай түвыргө уржан, тэңыз вүдла ловыкталт киймыжым ончэн шэр ок тэм.

Тэвэ, тамылэ-тутлын, киндэ пушын үпшалтшэ шушо шурныжым машина дэнэ түрэдашыжэ путырак чэслэ.

Рвэээ—үдыр-шамыч „рүжгэ“ муралтэн, колтат, пашам куанэн ыштат. Мэмнан коклаштэ Олийын йүкшө поснак, ала-мо түрлө сылнын, ший онгыр гай йандарын йонгалтэш. Тунам шонго Кузма кувананат кумылжо тарвана, йывыртымыж дэн паша ыштымыжымат ок шиж.

Ожсо сэмын кадыр сорла дэн, пүгыргэн, шылыжым корыштарэн ковышта йыран гай изи агаштэ кумытын-нылытын, кэчэ мучко йарнэн түрэд толашымэ мондалтэш.

Кумда колхоз пасуштыжо түшка йэш дэнэ машина дэн паша ышташ каньылэ гына вэлэ огыл, пашажат вашкэ, сайын ышталтэш.

Кумда шурно пасум кокытэ шэлын, эр-кэчэ вэлышкыла, Карсак корэм шуйнэн возын. Вүдшө Чимай йэраш гычын лэктын Лаж корэмыш шумэш йогэн вола Карсак корэм кыдалнэ, йүд-йымал мogyрыштыжо, лапкатарак вэрыштэ, 38 суртан Карсак—сола йал шинчалта. Тидэ тошто лүмжө. Ёндэжэ тидэ лүм мондалташат тўнгалын. Кызыт йалгэ колхозышто улыт. Тушто, тошто Карсак—сола оямэш, 33 суртан „Трактыр“ колхоз пэлэдэш.

Йалыш пурымэк, йал кыдалнырак шинчышэ, куд пусакан, калай лэвэдышан чаплэ пёрт шинчалан пэрна. Тыштэ, кокий ончыч, Сидыр кулак илэн. Йэн пүж—вүд дэнэ, йорло шўй вачын тыгай чаплэ сурт оралтым ыштыктэн. Йорло йэнгым пызырэн, нунын вүрыштым йуын умылала лөчэн.

Сидыр чот пойэн. Вэсэ, пошкыдыжак, йөршэш йорлэштын.

Садэ сурт дэчын, вич сурт коч, шалдыра капка вошт, шунгалташ төчэн шинчышэ, шүкшүй пörтым ужаш лийэш. Пörт ваштарэш олым лэвэдышан, „лозыргэ“ волэн шичшэ-вүча шинча. Тудын вошт шучко мардэж шүшкэн-мурэн коштэш.

Тидэ—Олийын шочмо вэржэ.

Ачажэ—Йэпиш Йыван, ик-марда капан, йошкаргырак пондашан йорло марий, ышкэ кид-вийжэ дэнэ пашам ыштэн. йэшыжым пукшаш-йүкташ ситараш толашыш. Ситыдымыжлан Сидырын пашаш ватыж дэнэ коктын йатыр индыралтыч. Йорло илыш тугай: иктэ ок ситэ, вэсэ-кумышо күлэш. Йозакым, түлэч молым күрыт, тый йорло улат, манын огыт чаманэ. От түлө, тупэт воктэн пуат, уло пычырик погэтымаг луктыт. Зэмский начальникшэ, старшинажэ, благочинжэ, моло күжгү мүшкыр-шамыч,—чыланат йорлымак витарэныт.

Тунам Оли изи ыльэ. Чыла пашам Йыван дэн ватыжак шукташ төчэныт. Түлэч посна, сар жапыштэ орланаш, Мичу эргышт шочын.

Йыванын ушкалжат, имныжат укэ. Изи йочан шör кочмыжат шуэш, йэнгын ужын аважа дэч шортын-шортын йодэш.

— Укэ, Мичу, укэ... Пэш пуэм ыльат, мом ыштэт, укэ!—аважэ чытэн кэртдэ, эргыжым ончэн шортэш.—Кунам мээт моло гайак илаш тунгалына гын?..—сэмынжэ пэлэшта.

Октäбр рэволютсийын пуымо эрыкшэ дэнэ йорлынат илыш вийангэш. Колхозышто йорлылык пыта. Тарызэ, йорло. ик-марда,—чылан иктыш ушнэн у илышым ыштат.

Мыйат йорло йэнгын шочышыжо улам. Изиньэкак орланэн куш кынам. Йорло илышлан көра тунэмынат кэртын омыл. Күтызылан кошташ гына йорлылан лийын. Мыйат 5 кэнгэж күтыштө коштынам. 3 ий Сидыр кулак дэн тарзылан шогэнам.

Мый ликпунктышто тунэмын, газэт-кнагам лудын шинчымашым налынам. Кызыт ындэ „Трактыр“ колхоз колтымо почэш тракторист йамдылымэ курсышто тунэмам. Шошо ангалан „Трактыр“ колхозыш трактыр дэн мйаш, лу ий [дэн сörэмалт кийшэ рокым ташма гай төр оптэм.

— Карсак-солаштэ колхоз ыштымаш, колэктивизатсэ нэгызэш кулакым клас шотышто пытарымаш, йалт каньылынак ыш эртэ. Тидэ кугу паша ыльэ, тидым шукташ йатыр вий пышталтын..

Граждан сар жапыштэ Сидырын кугурак эргыжэ—Гэнадий ик жап дээртир лийын кошто. Варажэ, Йошкар армийын ошым сэнэн толмыжым шижын, Гэнадийат ош бандылан полшаш кайыш, тушман лийэ, мөнгэш ыш савырнэ. Сидыр йүд-кэчэ кумальэ гынат, йумыжо ыш полшо.

Йыван—йошкар армэйэс. Винтовкыжым пэнгыдын кучэн, ончыко, тушманым сэнаш куржэш. Ик опитсэр тудым штикшэ дэн „чошт“ шууралта. Йыван шижылалта, тушманын штикшэ шинэльжым кушкэ-

дэш, капшылан ок логал, савырналтэн штикшым опитсэрын онгыш-кыжы кэрльэ. Тушман „ох!“ манын йөрлын кодо.

Йыван йыр-ваш ончалэш: тушман-шамыч шэнгэк ончэн-ончэн мөнгэш чымат. Нуным пульэмот лочка, иктэ почэш вэсэ шунгалтыт. Пушко кугу снарадшым кышка. Вуй ўмбач „бу-ун“ шоктэн эртат, тушман ўмба мийэн возэш. Тул, шикш, рок коклаштэ айдэмэ вуй-йол „вулт“ койын колтат, шырлэшталтын шалана.

Йошкар-армэйэс-шамыч „ура-а!“ кычкырэн ончыко куржыт.

— Сэнымэш... Тушманым йөршын сэнымэш!—Йыван шоналта. Гранатым ончыко шуат, тудыжо „бах“ шоктэн ош командирын вуйшкыжо мийэн пэрна. Йыван вийаш кидшылан куана.

Тыгэ тудо, тушманым йалт сэнымэш, кум ий сарыштэ кошто. Тунам Йыван „гэрой“ улмыжым ончыктэн.

Йалыш толмэнгыжат Сөвэтым ыштыщаш вэрч йалысэ буржуй-шамыч дэнэ кучэдалаш пэрныш. Пойан-шамыч Миколай годсыштым пөртылташ шонышт. Йыванын уло вийжэ дэн полшымыжым, пойан ваштарэш каймыжым ужын пойан тўшка тудлан пўйыштым пураш тўнгальыч.

Шуко жап сар шогымо дэнэ чыла озанлыкат шолдыргыш. Йалысыланат, оласыланат шужаш логалын. Адак нужна ий тольбат, калыклан утларак нэлэ лийэ.

Эк, нужна ийжым шарналташат лўдат. Кунар вольык, кунар айдэмэ пытэн? Кунар сурт пусташ кодын? Шуко йэнгын йөратымэ шочшышт колэн. Шуко эргэ-ўдыр ача-ава дэч посна кодыныт. Сар дэн нужна ий шўдө дэн ўдыр-рвэзым тулыкэш кодэн.

Тэвэ Карсак-солаштат 2 сурт йөршэш пусташ кодо. Кон-шудо киндэ кочкинак Йыванын ватыжэ колыш. Мичу эргыжат, ачажын пукшаш тўнгалмыжым вучэн ыш шукто, аваж дэн пырльа кайыш. Йыван лу ийаш Оли ўдыржө дэн гына шўкшў пөртэшышт кийэн кодыч. Кылатшым ужалэн гына ўдыржым шошым гоч пукшэн лукто.

— Ышкэ эргым пытэн гын, моло-шамычын илышт... Ала Оли ўдырэм таза кодэш,—манын Йыван кокымышо-каналан йоча-шамычым пукшаш пайоком кычалаш пижэ. Тудо тэлымат шуко кычальэ, Карсак-солаш толын ыш шү.

— Ындэжэ йара кид дэнэ омак пөртыл,—маньат олаш кайыш.

Чынак, кэнгэж мыландыш лэкмылан йоча-шамычым пукшаш тўнгалыч.

Йываным вуйлатышылан шогалтышт, Йыванын пөртшө шўкшў, адак тушан пукшашыжэ йалжат ок көнө докан. Садлан Йыван йал погынымашэш пөртым йодо.

— Мыйын ик пэлыжэ йарак, тушан пукшаш тўнгалза,—манэш Сидыр.

— Сидыр пөртшылан акым йодаш тўнгалэш. Адак йоча-шамычланат йонанак огыл... Вэсым, шотлан толшым, пуыза!—Йыван каласыш.

— Молан акым налам?.. Ом нал! Эргым кочкаш тўналэш гынат йора,—адак чойан пэлэштиш.

— Тудо киндэ—шужышо-шамычлан толын. А тыйжын киндэтшэ вич ийлан ситышэ уло. Калык ончылно тыгэ ойлашыжэ вожылам ыльэ!—Йыван маньэ.

— Вот могай эша!—чытэн кэртдэ Сидыр кычкыральэ.—Пэш кугун кочнэда!.. Тушто вят мэмнанат пайжэ уло.

— Тудо тэмдымэ чыла вэрэак нэржым шўшнэжэ!—калык коклагыч кычкыральыч.

— А киндыжэ кён шонэда?!—кыньэл шогальат кўжгў йўкшым калык вак колтыш.—Миколайын кодшыжо вэт... Йамдым налнэда!

— Тый ышкэ Миколкан кодшыжо улат!—маньат, Йыван калык вэлыш савырныш.—Но, кён пөтуэш пукшаш тўналына?

— Мо... Йора маныда гын, мыйат пуэм.—Сэмон пэлэштиш.

— Пэш йора... Пошкыдо-шамыч, кэлшэда вэт?!

— Кэлшэна!..

— Йора, мом тунарэ кычкырашыжэ, айда, содоррак пукшаш вэлэ тўналза!—калык коклаштэ йўк шокта.

— Кочкаш шолташ Сэмонын ватыжэ тўналэш. Марья полша. Эрлак пукшаш тўналына, кён шочышыштым возымо гын, кочкаш колтыза!—маньэ Йыван.

— Ындэ тэмыда!—манын, опсам „кроп“ чўчын Сидыр лэктын ошкыльо. Пөртөнчыл кўвар „дўн-дўн“ гына мурэн кодо.

Тылэч варажэ Йыванлан утларак чот сырыш.

— Шого, ушэтым пуртэм!.. Вэрэштат альэ!—манын сөрымыжым чыланак колын огытыл гынат, Йыванлан пўй пурын коштмыжым кажныжэ ужын шогэн.

Йоча-шамыч куанышт. Мўшкырышт чотак огэш тэм гынат, ожсо тай шўмлан айарын йёсын чучмаш пытэн. Йужыжо Сэмон пөртэшак кочкэш, йужыжо мөнгыжэ нангайа, шольо-шўжарыштлан, аваштлан подылтэн ончат.

Лачак пойан Сидырлан тидэ нимаيات ок кэлшэ. Тылэч ончыч гын, иктэ иктым сөрвалэн толэш, вэсэ:—ала кочо йырат уло?—манын толэш. „Йара огына ыштэ, шийашат полшэна, иктаж кэчылан түрэдашат толына“—маньат.

Йоча-шамычым пукшаш тўналмэнтгэ, Сидырым сөрвалэн толшо шагалэмэ. Сырымыж дэнэ ўчим ыштылаш пижэ. Тидланжэ эргыжым туныкта. Тудланжэ онгай вэлэ: кочкаш коштшо-шамычым лўдыктылэш, кучэнат кыра.

Ик-кана, Оли ышкэ пай ньэмыржым пайданыш пыштэн нангайа ыльэ. Тудын урэм дэн каймыжым йыштак, пэчэ лукышто, Сидырын 12 ийаш эргыжэ—Виктыр вангэн шогэн.

Оли йывыртэн содор ошкылэш.

— Мөнгө мийэмат ковамын Очийжым кычкыралам. Тудат коч-

Нэжэ, шужэн вэт,—сэмынжэ шона.—Эк, Мичу шольым ила ыльэ гын, кызыт тидлан кузэ йывырта ыльэ...

Кэнэта, пэчэ лук гыч, Вилтыр тёрштэн лэктэ. Олийым авырэн шогальт: „Куш кайэт, а?!“—кычкыральэ.

Оли лүдын өрдышкө коран кайаш тўнгальэ. Виктыр кидшым шуйалтэн Олийын пайданыш рокым шыжыктыш. Нээмыр шэмын койын рок дэн лэвэдалтэ, Олий пайданжымат тэвэ мучыштара. Вара нимолан өрат, шортын-шортын мөнгыжө куржаш тўнгальэ.

Виктыр уло йўкшө дэн чаргыж кодо. Тудлан онгай, тудлан воштылтыш. Тудо тэмын илышэ, нигунам йөсым уждымо пойан игэ, изиньэк йорлым игылташ тунэмэш.

Пөртышкыжө пурэн, ышкэ „сай“ пашажым йэшыштлан воштылвоштыл каласыш.

— Кэртат эргым, онгай ыштэнат!—Сидыржэ ожо гай рокмалтыш. Шўргыштыжө шучко воштылтыш койо.—Нунылан тугак күлэш!—малдыш.

— Витя, молан ватылыкэтым тугэ мыскылэт?—ўдыржө воштылэш.

— Мый тудым... ы—ы!—пўжым шырэн Виктыржэ кычкыральэ.

Олилан йөсын чучэш. Мөнгыжө мийэн пурымэк, йўкын мўгырэн шортын колтыш.

„Ик-кана мөнгө нангайэм, Очийлан пукшэм“ шоныш, тудым пойан игэ тыгэ ыштыш. Ышкэжэ тэмын илат, йэнгым огэш шоналтэ. Намысдымэ!

Йыван мөнгыжө толмэнгыжэ Олийын шортын шинчымыжым ужын, ышкэнжынат ала молан шўмжылан „рўп“ чучо.

— Молан шортат, ўдырэм?—шыманйодо. Оли пэлэштэн ок кэрт. Ачажэ ўстэмбалнэ шинчышэ пайданым ужат палыш.

— Ўдырэм, кө вара тыгэ ыштыш?

— Виктыр...—пыкшэрак Оли пэлэштыш.

— Эк, шучко пий!.. Нунын йэнг игылшашышт вэлэ. Чытыза, тыландат пайрам шуэш!—Йыванланат йөсын чучо.—Ольу, чарнэ. Сита...

Эх, нуным!..

Ўдырэм, кугу лийат, класс кучэдалмаштэ тыйат ышкэ вийэтым, жө улмэтым ончыкто!—маньат ўдыржым, шўйыж гыч, шыман шупшальэ.

Куэр йалыштэ кугу йэнг-шамычлан киндым пуаш тўнгальыч. Карсак-соласэ-влакат тушкак коштыч. Укэанлан кочкашышт кукурузым пуэдышт. Тыгэ шужышо калык колымаш гыч утаралтэ. Урлыкашат тольо. Мо гынат кок—кум ага гыч ўдэн кэртыч, ончыкылан ўшан лийэ.

Вакш кучышо Сидыр, мэновой Йапык, торговой Новик,—нинат урлыкаш вэрч чот тёрштылыыч, 6-7 пут гыч налдалнэшт ыльэ.

— Тый ўдышаш шурным налын ужалынэт, альэ йорло-шамычлан пуышын койатат, кэнэж коч, ожсэт сэмын, пашатым ыштыкташ тў-

налнэт?.. Ну, тэмдэмэ! Вакш дэнэт кунар киндым оптэнат, эша ок ситэ? Вэсын ик лырчэ ўдашыжэ укэ, а тый уло вач налнэт. Ўдыдэ кодышт, шонэт чай?!—Сидырын крэдалшаш гай туманлэн ўрлыкаш шўлым налаш толашымыжлан Йыван пэнгыдын каласэн пуо.—Йапык изай, парыш оксат дэнэ налын оптымо киндэтшым мом ышташ шонэт?..

Шэм шинчашт дэнэ шōрын ончалычат, кумытынат лэктын ошкылыч. Урлыкаш логалдымылан кумынат Йыванлан күзō гай сырышт.

У киндэ шумэнгэ, тышэч-тушэч йōнэстарэн, Йыван имным нальэ.

— Ожнат имнэ дэч посна йатыр йōсланэнам, ындыжэ Сидырым сōрвалаш ом тўнал,—манэш Йыван.—Урлык шийаш тўналат, қылта кондаш имнэ күлэш. Нимолан өратат Сидыр дэкак кайэт. Тудыжог „пырля шийына“—манэш. Мом ыштэт, шортат да ыштэт. Сидыр дэн ватыжэ мōнгыштō кийат, эргыж дэн ўдыржō гына полшышын койылдат. Нуныштынат, йара кийэн тунэмшын паша ыштымэ кэшымышт укэ. Мыйак кува дэнэ йарнэн пытымэш толашэна ыльэ. Нунын вашкэрак пытарэн, ышкалан шийаш күлэш... Ойлыман гына огыл, чот витыш...

Эртышэ йōсō илышыжэ ушышкыжо пура. Кызытсэ пашам шоналта. Йыван ышкаланжэ тунар ок тыршэ, тудо чыла йорло вэрч толаша. Карсак-соласэ илышым у корныш лукташ пижын. Тудланак вэт пойан-шамыч Йыванлан сырэн шогат. Сидыр, Йапык, Новик,—кумытын чумыргэн, тўрлō амал дэнэ Йываным корангдаш йамдылат. Нуно кумытын да эша Максым—карт кугыза кэлшат, ик ойан улыт.

Тудо кэнэжымак, уржа тўрэдмэ жапыштэ, ик-кастэнэ Йыван дэнэ ўдыржō, тўрэд толшыштла Матрана куван солыдэ кодшо шудыжым солэн, орава кунчаш оптэн кондышт.

Сидыр тидым шижын: „Ындэ кучаш лийэш“ шоналтышат, родышт дэк куржо. Кузэ ыштышашым кангашэн налыныт.

Йыван дэнэ ўдыржō чайым йўын шинчэныт. Тудын шэнгэч пойан-шамыч йал калыкымат чумырэныт.

Оли урэмыштэ туманлымэ, кычкырлымэ йўкым кольо.

— Ачай, урэмыштэ мом толашат?—Орын йодэш. Окнаш ончалмэкшэ калык тўшка толмым ужо.—Ончо ачай, мэмнан дэкэ толыт... Сидыр кугу тойам вэлэ нумалын.

— Мом тидэ голашат?—Йыванат өрō,—Сидыр ала мом ыштынэжэ докан...

— Эй, Йыван, лэк!—Сидырын ушкал гай йўкшō шоктыш. Пōрт окна йандат чытыралтмыла лийэ.—Ужыда, вор ынэж лэк, давай шўдырэн лукса!

— Йыван лэк!—кок-кум йэнг кычкыральэ.

Йыван öрынрак лэктэ.

— Мом толашэда?.. Молан кычкырэда?

— Айда, моланжым йачыман огыл! Кушто шудэт?.. Тый шолышташ тўнгальыч?..—Сидыр оршыла кычкыра.

— Мо тый шудым ышкэ кочнэт мо?.. Ала мыйым ворлан шотлэт?—Йыван манэш.

— Йал дэч йодынат?!.. Тэвэ тый могай улат! Мом шона тудым ышта. Коньэшнэ тидэ вор паша! Давай шудэтым мэшакаш опто!—Торговой Новик кычкыралэ, ышкэжэ Йываным кучышат, орава дэк шупшын нангайыш. Йапык мэшакым кондэн кучыктыш.

— Тэ, тыгэ тўнгальыда гын, шудым огыл, уржа кылтамат шупшыктэда... Пошкудо-шамыч, ворлан вуйым пуыман огыл!—Максим урмыжэш.

Новик адак Йываным тўкалэн капкаш нангайаш пижэ.

Оли шортын куршталэш. Нимолан öрын ачаж дэкэ кэржалтэ.

— Тыйжэ коран!—Сидыр шыдын кычкыралын, Олийым öрдыш шўкал колтыш.

Йываным урэмыш луктыч. Тупэшыжэ шудо мэшакым сакаш, вэдрам кырыктэн урэм мучко коштыктат.

Оли ик жап уштымыла кийышат, варажэ эркын кынээл шинчэ.

— А—а... Мом ыштат?.. Ачийым... Ой!—адак шар-шудыш йөрлэш. Изиш киймэк ушыжо пурыш.—Молан тыгэ кийэм? Совэтыш мийэн каласышаш, Сидыр сырмыж дэн так очыни ачийым кырыкта,—маньат содор төрыштэн кынээльэ. Идым шэнгэкыла куржо.

Йываным кулак-шамыч кырат. Сидыр оршыла вэлэ койэш. Кө öрдыштö шога гын, тудым мийэн мушкындэн колтат. Калык нимолан öрын. Нигöнат так очыни йэн кырымыжэ огэш шу.

Йыванын лишыл пошкудыжо—Осып Сэмон толын шуо. Тудо вакшыштэ лийынат, толын шуын огыл.

— Пошкудо-шамыч, йонгылыш лийыда! Йэн кыраш закон ок шўдö!—Сэмон кычкыралэ.

— Кызыт могай закон?! Тый ворым чаманаш!—Сидыр шувыным руалтышат, Сэмон дэк төрыштыш, Новикшэ куэ шувын дэн Йываным пэраш гына шога ыльэ, кэнэта, изи урэм гыч кок имнэшкэ кудал толыыч. Новикын шувынжо мыландыш шунгалтэ.

— Тэ мом ыштылыда?!—милиционёр кычкыралэ. Кидыштыжэ рэвольвэр.—Иктыланат кайаш огыл.. Кошкин Сидыр, Калтов Новик, Пульвуйэв Йапык, Кожин Максим—нылытынат арэстовайымэ улыда! Ончык лэкса, куржыда—лүйэм!

Сидыр лап лийын калык шэнгэк шылаш тўнгальат, чыланат авырэн налыыч.

— Вэр гыч тарванаш огыл!

— А—а, шылнэжэ ындэ, койа сöсна!

Нылыньэк покшэк луктыч.

— Вўдым!..—Йыван йўкым лукто.

Оли куржын колтэн, вашкэ гына корка дэнэ вўдым кондэн шуктыш.

— Ўдырэм, ачатым утарышыч...—манын Йыван канэн-канэн вўдым йўө.

— Пошкудо-шамыч! Тэ нинэ вўр йўшө кашак ой дэнэ, нуным колыштын Йываным тэвэ пуштыда,—Сэмон ойла.—Шошым мэмнам колымаш гыч утарыш, мондыштат ужат?..

— Мэ ыжна тўкд!

— Тэвэ нинэ мэмнам тарватышт!—иканаштэ 20-30 кид арэ-стоваймэ дэк шуйныш.

— Мыйым Сидыр мушкындылаш тўнгальат, ик—кана тўкышым. Йыван, вуйэш ит нэл, мый йонгылыш лийынам, -манын ошалгырак марий Йыван дэк мийэн вуйжым савэн ойлыш.

— Пошкудо-шамыч, мый тыланда ом сырэ. Тэвэ нинэ курныж-шамыч мыйым пытараш шонат—маньэ Йыван.

— Йыван пойан ваштарэш чот шога, йалыш у шотым пурташ тырша. Тудын пашажэ пойанлан ок кэлшэ. Садланак нуно Йываным пытараш шонат. Тачэ Йыван Матрана куван кодшо шудыжым солэн толын. Матрана кува токак: „мый садак солэн ом кэрт, арам лиймэш солыза“ манын калык ончыланак каласыш вэт. Кызыт ындэ шудо жап мо? Коньэшнэ солашак күлэш ыльэ. А нинэ курныж кашак тидын дэн амалым муын ышкэ шучко пашаштым йал калык лўм дэн ыштынэшт ыльэ. Нуным суд ончыко шогалтыман!—Сэмон ойлэн чарныш.

— Синичкин йолташ ойлымо почэш раш лийэ. Паша судышко кайа, тушто чот тэрталтэш.—Йал-совет вуйлатышэ ойла.—Ончыкылан шинчэн лийза: пойан тоштыжым савырнэжэ, адак тэмдан шўйыш күзэн шичнэжэ. Нунылан вуйым пуыман огыл!

(Умбакыжэ лийэш).

ЭЛНЭТЫШТЭ.

(О Ч Э Р К).

Чодыра кокла гыч, шукш гань кадыргылын Йул вудыш изи йогын вуд Элнэт лэктэш. Элнэт изи гынат, чодыралан—кугу—корно. Шүдө дэнэ, тужэм кубомэтр дэнэ Элнэт воктэн, ийын, чодыра кугу олашакка, заводлашкэ кайа.

Элнэт, ожно шуко оза-влакым пойдарэн. Шуко оза-влак шэмэр-влакым Элнэт воктэн укэ оксалан индырэныт. Кызыт шэмэр-влак ышканышт пашам ыштат. Садланат Элнэт воктэн илышэ-влак Элнэт вудым ачашт-авашт гайак пагалат. Элнэтым—түрлө пушэнтгэ-влак түрлө түс дэн сүрэтлэн, сорастарэн шогат. Түрлө кайык-влак шошым йэда сылнэ мурышт дэн куандарат. Садланак Элнэт воктэч каймэтат огэш шу.

Элнэт воктэн—тэлыжэ, кэнэжшэ аксыдэ йэн-влак лүшкат. Элнэт шола могыр гычшо Ушут вуд йогэн пурэн, вийым пуа, йэшара. Тидэ вэрыштэ Корайын ударлэ бригадыжэ илэ вочо кашкам пагорышт дэн руалын, таратэн колдат. Тэнгыз умбалысэ кид кол гай шэм туп рудан, пөрньа почэш пөрньа торэш кутынь иктышт вэсыштым шүкэдал волат. Мольо почэш вуд дэн кум-ныл кашовой порт-влак тайнышт-тайнышт волат. Тачэ кас йоктэ Элнэт вакш воктэк шуынэшт, садлан ударлын пижын, мурым шэргылдэн пашам ыштат.

Пашазэ калык кутко гай шолэш. Йолэшышт кугу пакилам чийэныт гынат, куштылгын тарванылыт. Йыдал шойгычышт гына тошкалмышт йэда „льозыр-льозыр“ шоктэн вуд ташла. Йэн-влак пөрньа гыч пөрньаш, сэр гыч сэрыш вурлангэ сэмын вэлэ коштыт. Пөрньа умбалнэ кошмышт пружин умбалнэ коштмо гай вэлэ койэш.

Тэвэ ик изирак мэж пондашан „Корай“ колхозын чодыра ударникшэ Кэлтыбай Микылай кок пөрньам пагоржо дэнэ руал кученат, шогал вола.

—Ой, Миклай кэрылда-а-а!.. сэргыч кычкырымэ йүк шокта. Миклай чотырак гына кыртмэн шогалын, шэнтак-ончык ончыдэ шога.

Ошма нэр гыч кадыргэн, Элнэт тура сэрыш кэрылт йога. Миклайат уралт шогышо сэрыш пөрньаж дэнэ мийэн тükылтö. Пөрньажэ кок могырышкыла ойрлэн эркин-эркин торлэн кайышт. Миклайат вудын вийжым сэнгыдэ пагоржым мучыштарэн „шу-у-у“ шоктэн вудыш вулно гай пурэн кайыш. Вуйышто упшыжо вуд умбалан мэлна гань шинчэн кодо. Микылай эркин вуйжым нөлдэн, атэ пэтыртыш пропка сэмын койын йогэн вола.

—Вашкэ пушым пуза!—кычкыра. Кок пуш кольмо шулдыр вэлэ вуй-

дым куа. Миклайым сэрэщ лук-тыч. Ёмбалысэ вургэмжым кудащ пунчалын, шоло пушэнтгэ укшэш кошкаш сакэн, ночко могыржым кошташ ошмаш уралт возо.

*
*
*

Элнэт вуд йога. Вуд дэнпырлыа чодыра вола. „Красный Стэкловар“ йандау завод корно тура, кашовой пёрт-влакым кужгү канат дэнэ сэрэщтэ шогышо ладыра шоло пушэнтгэш йолыштэн шындышт. Завод пошто гыч у газет, журнал-влакым кондышт. Вуд ёмбалнысэ кашовой пёрт вуйышто йошкар шовыч тайныштэш. Тушто „Красный уголок“ возымо. Кас кочкишым кочкин, калык красный уголокыш погына.

Элнэт йүдэт, кэчэт нойыдэ йога. Корно дэнэ курныж гань шэм алаша дэнэ шонго кугыза ала могай йандар шүргө пылышан йэным кондыш. Пого амалжым кидэш налын, йошкар шовыч дэнэ паластарымэ пёртыш пурыш. Унам ваш лийаш чодыра пашазэ-влак чумыргышт. Пёрт йыр пагор-влак винтовкыла койын шогат. Ёстэл воктэнэ ош шовыран, кужгү тичмаш кап-кылан йэн кутыра. Доктыр гань вэлэ койэш. Тудак шол. Тидэ Горький олаштэ тунэмшэ мольышто мэдпунктым почмо нэргэн калыклан умылтара.

—Питаргышлан—мыйат бурлак улам. Бурлак гыч лэктынам. Ада-

кат тэндан дэк, шкэнан шэмэр марий коклаш пашалан колдышт.

Ожно мольо волтышылан огыл, йалыштыжат 30-50 мэнгэ коклашкэ эмлалташ кошташ күлэш ильэ. Шукэртэ, ожно паша ыштымыштым шарнэн, пондашан-влак кызытсэ дэн танастарат. Тоштыжо, йёсын, шучкын вэлэ чүчэш. Адак тэлымысэ чодырасэ шоктымо духовой оркэстр йўкым шарнэн, вуд ёмбалнэ газет, журнал-влакым лудмым шарнэн, ончылно шогышо врач мут пылышыш логалын-пожалт каймэ гань чүчыкта. Чылаштынат ик шонымаш—чын, совет чыла шта, чыла кэртэш.

Кок түрлө шовыч Элнэт воктэн учашэн вола. Шукэртэ огыл ик йошкар шовыч ильэ гын, кызыт вэс пёрт вуйышто ош шовычысо йошкар ырэс мўндыркө-мўндыркө палтара. Тышкэ эмганышэ-влак эмлалташ коштыт. Тэвэ шинчаш ошма пура, йол пагор дэн руалалтэш, парнья сусырга ма—туштак эмлат. Марий эмлышэ. Ожно гын, шэмэр марий кокла гыч тунэмшыжат укэ-ильэ.

Вуд йога. Жап эрта. Папа эрэ ончыко кайа. Тора огыл, ынде вашкэ Йул тұрышкат шуыт. Договор поштэк 20-шо ийульлан волтэн шукташ ильэ. Ударлын паша ыштэн шуктымо дэнэ 25 ийуныланак волтэн шуктэныт. Пытаргыш кэчыштэ погынымашыштэ кўшыл кучэм-влаклан тыгай гэлэпонограмым колышт

„Обком партийлан, Марий облась исполкомлан, да „Марий Комун“ дэн „Мар Правда“ газет рэдаксылан.—

Лэнин комунист партийын чын корныж вэрч кучэдалын, тэндан вўйлатымэ-да почэш, пашазэ-влакын илыш йён лиймэ дэнэ „Вичийашлык“ лўман мольо волтышо „Корай“ колхозын члэнышт-влак 72 километр. Элнэт вуд дэнэ 185 кубомэтр чодырам 20 шо ийульлан волтэн шуктышаш олмэш, 25-шэ ийуныланак срок дэч 25 кэчэ ондак волтэн шуктымо.

„ВИЧИЙАШЛЫК“ МОЛЬО ВОЛТЫШО БРИГАДЭ.

Сэргэй Йэсэнинлан.

Тый кайшыч,
манмэ сэмын—
вэс туньаш.

Пуста...
шудырлаш
пүчкын
чонэштэ—
кай.

Тылат огыл
авансэ,
йүаш.
Айык.

Ужэ, Йэсэнин
тидэ
воштылдыш огыл.

Логарыш толшо
ойго комыльам
куандарэн
йалт от кэрт.

Ужам—
пүчкылтшө кид вүр дэн.
варналтын
Ышкэнтын
лулэгэ мэшакэтым
лүнгыктэн
кэчыктэт.

Чарнэ!
Кудалтэ!
мо лийын тыйын ушэт?
Колшо түс налмэшкэ
пылыш тунгычэт
пуаш!

Тугайым
тый ыштэн
моштэнат.

Вэсэ гын
туньаштэ
ок мошто
ышташ.

Кузэ?
Молан?
Ормашлык туржын.

Критик-шамыч
вүдылыт:
„тыштэ титакна:

Тудо да тидэ,
а тунжө кыл кучэм
шагал дэн—
Садланак
шуко пура дэн арака.“

Пуйто—
тыланэт
богэмым
клас дэн
вашталташ гын,

Тыланэт—
клас полша ильэ,
ок лий ильэ
крэдалмаш.

Класшэ
йүмө шумым
пытара мо
квас дэн?

Класат вэт
окмак огыл
подылаш.

Пуйто—
тый дэкэт
иктажым
шогалташ гын
на посту гыч

Лийат ильэ—
содэржань дэн
тый
моткоч
пойан.

Тый кэчыштэ
сэрэт ильэ
шүдө строк дэн.

Доронин сэмын
йыгыштаршын,
шуйакан.

Мыйын
шонымаштэ
тыгай кўлдымашлык
лийэш гын—

Ышкэ ончыч
кидым онгыш
лийыда пынташ.

Йокрок дэн
кавармэшкэ

Лучо
арака дэн
кавараш.

Ни онго,
ни пак кўзё дэн

Мыланна
йоммо чийым
огэш лий почаш.

Ала
Англэтэрыштэ
чэрнила
лийэш гын,

Чий ок лий ильэ
кандэ вўр корным
пўчкаш.

Онгарышэ-шамыч
йывыртэныт:
бис!

Ышкэнышт
чуть взвод дэн огыл
пытармашым
шарат?

Молан
ышкэ пуштмо
числам
шукэмдаш?

Лучо
шукэмдаш
Чэрнила
йамдылмашым
адак.

Ындэ
йбршэш
йылмэ
пўйлаштэ
тўкчалтын.

Нэлэ да
онгай огыл
мистэрийым
шогылдаш шаркалэн.

Калыкый,
йылмэ творэцын

Йонго
вуйанчэ
подмастэрэе колэн.

Нумалыт
стихин
шынчыргышэ шўкшакым
Вашталтыдэ гыч
кодшо тойыма гыч—
йбра...

Чонгаташкэ
нўшкё рифмым
писэ тойала
кэрыт,

Тыгэ поэтым
пагалман
мо вара?

Памәтник альэ
лэвыктэн
ыштымэ огыл
тыланэт.

Кушто тудо
йонго бронзо
альэ
гранитын тўр?

Памать рэшоткыш
нумал ситарэныт

Пёлаклымаш дэн
шарнымаш
кўлдымаш гын—
вэлын чылт йўр.

Тыйын лўмым
нэр шовычыш
рунла пўтыралмэ.

Тыйын ойым ойла
Собинов

Шўшё куэ
тазылала
шўвлагдэн:
„Ик мутат, ой танэм тый,
шўлалтымашат“

Эх,
вэс сэмын
кутыршаш ильэ—
Тидэ Леонид Леонгринич дэн.

Тыштэ
кычкыршэ
скандалист лийын
шогаш ильэ:

—Эркым ом-пу
стихым
йызгаш да
туржаш.

Рашкалташ ильэ
нуным
кум пачашан
шўшкын дэн—

Куваваштын,
йумыштын
аваштын
.....—ыш
колташ!

Мучко
кайжэ—
кўлдymашлык
шакшэ,

Шаралтэн йыр
пинчак урвалтэ
паруслам.

Ончалдэ гыч
йалт шикпалтшэ
Коган—

Кэрылтмэшкэ
локтылмэшкэ
пикэ брышлам.

Шакшэ альэ
пэш шагал
шуэмын,

Паша шуко—
шуашна
кўлэш.

Кўлэш пэрвой
уэмдаш йалт
илыш кэчым,

Уэмдымэнтгэ
мурашна лийэш.

Тидэ пагыт—
каньылак огыл
пэролан.

Каласыза
тэ
чолак
тўшка—

Кушто,
кунам,
кэ куго йэн—

Коштмо
тошто
корным
тошка?

Мут—
айдэмэ вийын
полководэц.

Марш!
Пагыт шэнпэлнэ
йадырала
чымалтшэ
вийан.

Тошто кэчылашкэ
мардэж дэн
пуалжэ—

Лачак
мутайалтшэ
ўп вўдыкам.

Йывырташлан—
мэмнан планэтэ
шагал молэмдалтын.

Куанымашым
ончыл кэчыла гыч
кўлэш
шупшын
лукташ.

Тидэ илышыштэ
колаш нэлэ огыл,

Колмо дэчын
йбсө
ылышым
ышташ!

Олык Ипай кусарэн..

У сэнгымашкэ!

Шошо пагыт кэчэ мландым,
Тул конга гай
Ораж дэнэ ырыкталын,
Йүштө мамык чинчэ лумым
Вүдыш вочшо
Сақыр сэмын шулықта.
Шошо. Шокшо корно пужлыш.
Колхоз нуржо
Шэмын - ошын койылталын
Лум йүмачын лопка онжым
Шэнгын луктын
Кэчэ түс дэн ужарта.
Його вүд гыч мушкылт лэктын
Ужар сывыным
Чийалшэ эрык мландэ
Муглана чот машина дэн
Кумыл нөлтын.
Шэргылтэш йыр паша мур.
Сотсиализм ыштымаштэ
Эрык калык
Паша муро ок шыпланэ.
Паша дэнэ вожан толыт
Завот, Пабрик,
Шахтэ, Домна, колхоз нур.
Нэлэ индустрий—гранит нэныз.
Магнитострой дэн
Эрык илыш тыйэ шэргылт!
Капиталжэ чакна кэчын
Кид копасэ
Кольа сэмын чытырэн.
Сотсиализм эрык пойэзд
Капитализмла
Кризис купыш огэш кэрылт,
Тудо талын толын пурыш
Комунизмын
Пөрвой станцыш мүгырэн.
Ал гыч лэкшэ тушман-шамыч
Туп шэнгалнэ
Пұым пурыт азгыналтын..
Тыйым ужыт, шыдэ пұштым
Көргыш нэлыт,
Улыт рывыж..
Мыльга почышт путырак.
Вигак нуным тый от палэ:

Йүкышт, коштмышт,
Чиймышт түсышт чылт вашталтын.
Нуно нушкыт кишкэ сэмын
Түрлө йөн дэн
Колхоз лыпкэ эрзак..
Палат. Ужыт альэ улыт
Колхозлаштэ
„Пуракангын коштшо“ родышт.
Ковыштасэ шукшла нуно
Колхоз көргым
Шүткалаш пэч толашат.
Тыдэ шотым огыт уж вэт
Шльапэ-шамыч,
Соқыр
Пзишт дэн нэрэн коштыт.
Кунам нуным мокта „рывыж“,
Нуно шовын
Шүвыронгла
Нэрым шупшынын оварат.
— „Тыгай йэнгым кө ок мокто,
Кө ок аклэ?
Улат Гэний, Он колхозын.
Толашэг тый... м-маска сэмын..
Адак можо
Огэш кэлшэ Райкомлан?
Шинчэт сайын мо штышашым..
Нойэнат тый
Чын, шүлалтэ изиш возын..
Толышт, ончышт.
Вурсаш огыл, моктат тыйым.
Тыйын кид дэн
Вэт возалтын ага план.“
А орадэ үншө прэзэ
Ава кидыштэ
Модалшэ аза сэмын
Шльапа вуйжым онэш ужын
Сурлэн шинчэ
„Рывыж“ почым кормыштэн.
План возалтын да мондалтын,
Шльапын вуйыш
Шүм-кыл нөлтшө румбык тэмын.
Эрла нурыш лэкшаш годым:
— Тыдэ..
Тудо..

Укэ,—манын
 Курышталыт воштылтэн.
 Тушмач, шльапэ..
 Нуно улыт ик тұчалтыш.
 Большэвикла кучылт нуным
 Моштэна мэ мэмнан тидн.
 Кэчын ужмо,
 Кучэдалмэ пашана.
 Ора кучо колхозлаштэ
 Түрлө шўкым,
 Пыскыралтшэ шакшэ пушым.
 Талын ончык, у сэнымашкэ!
 У сэнымаш дэн
 Нуным ұштыл луктына.
 Кө тоштэш гын мэмнан дэнэ
 Айда пижшэ,
 Она лүд мэ, ваш мут йамдэ.
 Эрык мландэ колхозангын.
 Колхоз нуржо
 Вурс нэнызэш кушкэш.
 Колхоз нурын кажнэ.участкыш
 Йогат вүдла
 Ик бригадэ, вэс бригадэ.
 Чын ударлын кокымышо
 Вичийашын
 Пёрвой шошо ошкылэш.
 Шарэна мэ ударнэ тэмным,
 Соцтанасым.
 Вийна патыр,
 Шинча писэ йёршын имэ.
 Кө шэнтэлнэ лэкса ончык!

Куго намыс
 Почэш кодшо шамычлан.
 Тэндан уло урлык вундо.
 Тэндан уло
 Машина дэн трактыр, имнэ.
 Чыла уло! паша вийым,
 Тарман - погым
 Кучылт гына моштыман.
 Комсомолэтс, лий примэр тый!
 Чын ударнэ
 Шкэ пашаштэт вуйын шога.
 Тынь пашатым моло ужын
 Тэңыз толкынла
 Ошкылышт почэшэт.
 Лийжэ тұрыс колхозлаштэ
 Курго, урлык,
 Мындыр имнэ, тарман-погө.
 Ёшана вэт тылат партий.
 Тыдэ куго, куго чапым
 У сэнымаш дэн ончыктэт!
 Айда нушшо тушман кишкэ.
 Шошо ағаштэ
 Сэнышашлык паша йөн
 Чыла уло, тұрыс уло,
 Молын огыл,
 Мэмнан кидыштэ колхоз!
 У сэнымашкэ, йолташ - шамыч!
 Чот чымалтшэ
 Мэмнан мускыл, мэмнан шөн.
 Она чакнэ мэмнан пойэздын
 Прожэктыр—Лэнин партий,
 Машинистшэ—Сталин тос!!

КУГО ЭПОХЛАН—КУГО ИСКУСТВО.

Чыла буржуаз тўнбаштэ ындэ 3 ийат мэлэ жат, историйыштэ лийдымэ экономик кризис талышнымэ годым, мэмнан эл социалист стронтальствэ корно дэнэ вийын ончыко кайэн шога. Элна мучко йырым-вашак у гигант-влак шочыт, кушкыт, элва мучко кугыжан годсо пэлэ колэн шушо йал озанлык, 1933 ийын тўналтышыжлан 62 просэн колэктывышкэ үшнэн: чылажэ 5 тўжэм совхоз, 220 тўжэм колхоз.

Промышленос, йал озанлык реконструкцылымо чыла сэнгымаш-влак партийын гэнэральвэ корныжым да Ленин паций политикым тўрыс илышыш пуртэн шогымо дэнэ ышталтыныт.

Вич-ийаш планым ударлэ тэмымэ дэнэ, адак эдыштына эксплуататыр классым пытарэн толмо дэнэ гына, ССР үшэм йөршынлан социализм корнэш пэнкыдэмын.

Кокымшо пайтэлкыштэ, элыштына класдымэ социалистичэски обществым ышташ, партийын 17-шэ всесойузно коннэрэнесыжэ дунчалыэ. Тидэ пунчалым илышыш пуртэн толмына нэргэн цэрвой колхозник-ударник погынымаш лиймэ йатырак ойла. Тидэ погынымашыш, үшэм кумдык гыч 1400 ударник-влак погынышт.

Кё тыгай ударник?

Заводлаштэ, фабрикалаштэ, совхоз дэнэ колхозлаштэ ударник-влак у дисциплиным пуртэн шогышо йэн улыт, нуно обществэнэ интэрэсан созаний вэрч, обществын уло интэрэсыжлан кучэдылшаш вэрч тыршэн шога, а мэмнан обществына—социалистичэски, тыжэчын тыгай вывод: нуно социалистичэски обществын интэрэсыж вэрч кучэдалыт. Тэвэ тыгай айдем у айдемылан шотлалгэн; нуным кизытэс у эпохо шочыктэн, тидэ шот случайнэ наша мойн огыл, садлан мэмнан ударник-влак кушто иктэ вэлэ огыл, а тўжэм дэнэ, миллион дэнэ улэдат.

Ударничэствэ—йырым ваш шарлыше гаша (массовое движение). Ударник-влак—кизытэс эпохын ончыл йэнгышт улыт, сад-

лан вэрчын миллионан тўшка калык: пашазэ дэн кресаньык-влак нунын дэке үшнэн, нунын сэмынак кэч могай обществэнэ арвэрымат пэрэгаш тыршыман, адак кэч могай пашамат кузэ лийын ыштыман огыл, а тудым сознатэльно-ышташ пийман, пашаштэ большевикын пэнкыдэ социалист дисциплин вэрч кучэдалман.

Партий дэн Правительствэ кизыт молан искусствылан куго вэрим пуэн шога?

Мылана калыкын тошто шонымашыжым пытарэн, у шонымашым пуаш, политиклан тувыкташ, адак нунын сознаньышкышт у обществэнэ стройым пэнгыдынак пуртэн шындаш тыршыман.

Сылнэ мутан литератур калык шонымашым вашталтымаштэ, тудын сознаньышкыжэ социалистичэски стройын у ойртэжым пуртымаштэ куго кураллан шотлалтэш. Литературын чыла могыр пөлөмжө гыч калык шўмыш эн утларак пивэсэ логалэш. Тачэс кэчылан олалаштэ вэлэ огыл, йалыштат пивэс-влакым шындылыт. Тугэ гынат мэмнан альэ сай пивэс-влак уке улыт, утларакшым йал илыш гычын. Сай пивэс-влак мэмнан лийыт ильэ гын, театрып кидыштыжэ могай куго вий лийэш ильэ адак миллионло калыкын шонымашым вашталтымаштэ, тудым социализм корно дэн виктарэн колтымаштэ тудо могай куго курал улэш.

Литератур пашазэ-влакын совещанийыштыжэ Сталин йолташ: „пивэсэ, сылнэ мутан литературын пөлөмлаж гыч, эн күлэшлык, эн куго пөлөмжылан шотлалтэш“—манын ойлэн. Кэржымак—драматургияа ожат, кизытат, очыни ончыкыжымат эн куго, эн күлэшлык, адак литературын куго пөлөмжө лийэш.

Сылнэ мутан литературын историйжым ончэн лектыда гын, тэ тидэ историйыштэ драматург-влакым пэш шагал ваш-лийда. Тачэс кэчылан сылнэ мутан литератур шотышто мэ пойан улына гын (мый Марий-литератур нэргэн ом ойло), вара драма-

тургийа поян мо? Укэ, тидэ шотышто мэ пэш вишкыдэ улына. **Драматургийа**—литературын эн кұшыл пөлөмжө, садлан тудо чыла шотыштыжат эн нэлэ пөлөм лан шотлалтэш. Тидэ шот гыч тыгай вывод: драматургийым йол ұмбаке шогалты-маш паша, тидэ уло литературым вийан-дымаш шот лийэш. Садланак, мэмнан правительствына драматургийым уло литератур кокла гыч эн тўн пөлөмлан ойрэн шога; тидэ шот гыч драматургий пашалан мылана чотак пижашна кўлэш, тунам вара уло литературым кумда социализм корнышко луктын кэртына.

Драматург-влак дэч могай трэбованьэ йодалтэш? Нунылан кизытсэ действитель-ностьым чын ончыктэн моштыман.

Тэатыр дэч мо йодалтэш? Тэатыр дэч, нимо мудритлымэ дэч посна, драматургын чын пиэсыжым, калыкын шўмышкыжө логалтэн, ончыктэн пуэн моштыман. Тыгэ-ракыв, драматург-влак ышкэ пиэсыштышт кизытсэ действительностьым чын ончыктэн-пуат гын, а тэатыр тудым калыклан тугак, тудым каргыдэ ончыктэн мошта гын, тунам вара драматургинат, тэатыры-нат ончык каймыжэ йатырак лийэш.

Кизыт мэмнан, драматургий шотышто пашава могай?

Мэмнан Марий драматургий нэргэн ой-лыманат огыл, тудо пэш ұлно почагэш уло марий литературышто пэнкыдэ дра-матур шот лач ик.—Чавайн йолташ гын манап лийэш, а молыжо—ончыкыжат ты-гак пиэсыштым везаш тўнгалыт гын, ну-нын пашашт дэн драматургийым нигуна-мат шўлэш вэршыкэ нёлтал огына кэрт Тидэ шот марий литературышто вэл огыл руш литературыштат тыгак манап лийэш Раш драматургийштат—чын драматург-влакшэ моткоч шагал улыт; утларакшым нунын кокла гыч бэлэтристикэ произвэ-дэньым пиэсыш савурат мойн. Тыгэракын пиэс-влак вишкыдэ лийэдат, адак бэлэ-тристикэ гыч пиэсым чонаш тўнгалына гын, нигунамат сай пиэсым ыштэн огына кэрт. Садлан мылана драматург-влакым кушташна пижаш кўлэш, тунам нуно, сай. кўлэшлык пиэс-влакым шочыктап пи-жыт.

Романыштэ, альэ повэстыштэ тип шотым чонаш куштылго, а пиэсыштэ нэлэ Молан? Пиэсыштэ, характэр шот ышкэ **сэмынжак ончыкталтшэ, а моло тўрлө** ли-

тэатур пөлөмла-влак характэрым тўжэм сэмын ончыктэн кэртыт, садлан тушто пиэс возымо ганьак нэлэ паша огыл. Тидэ шот гычын драматурийа—литературын эн кұшыл пөлөмжылан шотлалтэш, тудын нэргэн мэ тыгэракын ойлэна гын, тушко мылана Марий литературышто пашам ыш-тышэ куго писачыл—поэт влакым (**Шаб-дар Осып, Олык Ипай, Мухин Н., Иванов М. М., Шкетан**, тулэч молымат) шупшылаш-на кўлэш, нуно кажнышт ик пиэс гыч во-зат гынат, марий драматургийым кугынак ончык колтэна. Тидым мэ ылышыш пур-тэна гын, Марийын уло литературжым йатырлан кўшкө нёлталына.

Драматург-влакым шытыктараш, мом мылана ыштыман?

Мылана иктэгына кўлэш: драматург-влак-лан наукин кизытсэ олмыж дэн тёр шо-гашышт кўлэш, адакшым обществэньэ наук дэн вэл огыл, йэстэствэньэ наук-влак дэнат кұшыл вэршытэ, тудым палышэ ли-йашна, тачсэ кэчым сайын палэн шогашна кўлэш.

Чыла вэликий йэп-влакын ылышыштым лудын лэктат гын, лач иктым гына ужат-нуно чылават моткочак шуко пашам ыш-тэныт, ышкэныштын культурыштым кэчын кугэмдап тыршэн шогышт, мутлан: Мак-сим Горькийым налап, тудо тидэ шотыш то йатырак ойла. Садлан вэрчын Марий писачыл, драматург-влаклан Горький йол-таш сэмынак тунэмаш, тугак ышкэ куль-турыштым нёлталап тыршашышт кўлэш, кизытсэ эпохо дэч шэнтэзнэ пёрдалман огыл, а тудым мылана вўдэн нангайман. Мылана В. И. Ленин ойлымо сэмын чыла-ланат тунэмаш, тунэмаш, адак тунэмаш кўлэш, тунам ижэ ылыш почышто почагаш огына тўнгал.

Критик шотышто гын, Марий литерату-рышто йёршөш вишкыдэ. Искуэтво произвэ-дэньэ-влакым пэш шагал тэргэна, адак йужгынам тэргышэ лэктэш гынат, тудын тэргымыжым лудашат вожылмаш вэлэ, мутлан: тыгак Чавайн йолташын йуби-лэйнэ „Чодра Лўшка“ пиэсыжым ала мо-гай критикант *) пуйто тудо тидэ пиэсыж дэн партий вэке лаврам кышка манын—тэргыш. Тидэ вара мо шот, драматурглан ончык кайаш полшымаш шот мо, альэ ту-дым мыскылэн йёршынак пызырал шын-дымаш.

*) „Йошкар кэчэ“ газэт 1931 йй. Ийуль.

Тиде критик йонылыш корно дэн кайа. тыгай критик ышкэ драматург үмбаке лавырам кышка. Мыйын шонымаштэ, Чавайын „Чодра Лүшка“ пиэсыжым куэе Марий тэатыр пөрвой гана ончыктэн, тугак кодыман, тудо действительностьым чын, чыла могыр гычат ончыкта. Шукэртэ огыл мый Москошто тэатыр революцийшты „Визнь меняется“ пиэсым ончышым. тушто тыгай эпизод уло: куго стронтальствышты, кугыжан годсо ик тошто инжэнэр пашам ышта, тудо электростансийым ышта, а тудын эргыжэ—вузовэц, вачачэ-рвэээ коклаште тунэмэш гынат, ышкэ ачажын пашажым, мэмнан пашам пудырташ кидшэ мийэн. Ачажэ тидым палымэкэ эргыжэ нэргэн ГПУ-лан увэртара. Тиде вара кизытэ лийын оқ кэрт мо? Кэртэш. Садлан Чавайын йолташым, тудын „Чодра Лүшка“ пиэсышты партийкан эргыжэ, партийетс, чодра заво́т дирэктыр, Виктырын кулак кид йумаке вэрэштмыжлан, Чавайн йолташым партий вүлкө лаврам кышка манаш нигузэат ок лий. Искусство произвэдэньышты кэч мо шотымат, тудын чыла могыржо гыч ончыктыман, тиде шотышто апрэлын 23-шо кэчыштэ 1932 ййын лукмо пунчал мутыштыжо, партий сайынак каласэн пуэн. А тиде шотым Чавайын йолташ шукэртак умылэн, саддан тыгай драматургым пызыраш огыл, нөлталаш, тыршыман, полишым пумыман.

Критик влак,—писачыл, драматург, поэт-влак дэч куго трэбованьым йодын шогышт, тэвэ нунын кивыт эн тун пашашт.

Социалистически литературым мэ,—пролетар литератур пэнкыдэмдымэ коч гына виянган кэргына. Тиде шотым мылана сайынак умылман, садлан пролетар литературыын вүдэн нынгаймашыжэ дэч брдышкө коранман огыл, адак корангынат огына кэрт, вэт социалистически литературын кушмо корныжо пролетар литератур пэнкыдэмдымашты кийа, вэс сэмынжэ тудын чыла шотшо социалистически литературлан шотлалтэш, вэт пашазэ класын пашажэ лу пайышты индэш пайжэ социалистически стройын пашажлан шотлалтэш.

Шукэртэ огыл лийшэ писачыл-влакын совещанийшты Сталин йолташ,—мылана социалист реализман искусствым ышташна күүлэп, манын ойлэн; тудо искусствышто пашам ыштышэ-влаклан корным ончыктэн уэн,

Социалистически реализм садлан „Социалистически“ маналтэш, алэе тудлэч посна вэсэ—„буржуазнэ“ уло. Кэч могай произвэдэньын сущностьшо, идэйжэ,—тудын спецификашты кийа. Тудлан (специфик) вэрчын кэч могай произвэдэньат ойыртэм шогышо идэян лийэш. Тудо, произвэдэньын характержым сайэмда, тудын тусыжым пурта, адак моло дэч ойыртэмла, Социалистически реализмын ойыртэмжым, буржуазнэ реализм дэн тагастарыдэ, ышкэ сэмынжэ ончэн огына кэрт. Садлан, эн ондак нунын ойыртэмыштым палэн налаш күлэш.

Фэвраль тылызышты ССР Ушэм совет писачыл-влак оргкомитэтын кокымшо пленумышто А. В. Луначарский йолташ совет драматургийын задатыжэ нэргэн докладым ыштыш.

Эн ондак тудо социалистически реализм дэн буржуазнэ реализмын ойыртэмжэ нэргэн ойлыш. Эша Плэхановат—„вийан кушшо класын искусствыжо реалистически лийэш“,—манын ойлэн. Тиде шот гыч Луначарский йолташ ышкэ докладшым чогаш тунчалэ.

Буржуазийын искусствыжо феодализм сэнгымэ жапышты, адак күчык жап тудым сэнгымэкат—реалистически илэе. Тунам буржуазийлан илышыжым чийалташ мойн шонаш күлын огыл, тудо ышкэ илышыжым сайлан шотлэн. Садлан буржуазий, виянган, пэлэдаш тунчалмыж годым реалистически искусствым шочыктэн.

— Чын буржуй, искусствышто паша ыштышэ йэн-влак дэч „тудо могай тугайымак“ ончыкташ йодын шогэн, вэс сэмынжэ тудын могай чийэмжэ, күсэнныштыжэ могай сагат, адак тудын койа ватыжэ могай! Ик манаш гын—буржуазнэ реализмын ойыртэм шотшо, тудын статичностьышты кийа. Буржуазийын саманыш ончыманшыжэ—статичнэ ончыман. Чылт вэс түкө настроенныйм мэ мэлкобуржуазийшты ужына; лач нунын кокла гыч шукишт капитализм кушкын толмо сэмын шаланэн пытышт. Шот дэч посна кучэдалмаш дэн, мэлкобуржуазийын—ышкэнжын, тун кайпаш корныжат укэ улмаш. Садлан мэлкобуржуазнэ художник влак, буржуазийын плэнышты, тудын кид йумалинэ илышт, Тугэ гынат, нуно „туньян шүргыжэ важык“ улмым да мойн ышкэ произвэдэньыштышт ончыкташ тунчалыч, вэс сэ

мынжэ—нуво буржуазийн рэалистичэски искусствыжо ваштарэш тэрэшланэн, ышкаланышт йөршө искусствым чонаш пижыч. Мэлкобуржуазийлан „отрицательнэ рэализм“ дэн тулэч мола ильбузорно искусство—романтизм, мистикэ гына йөршө лий, туддэч поснэ нунылан нимогай методан искусстват ыш йөрө.

Буржуазнэ, статичнэ рэализм дэч, социалистичэски рэализм, ышкэнжын көргысө динамикшэ дэн тун гычак ойыртэмалт шога.

Мэат ылышын тачэ кэчыжым (дэйтвительность) йөрэтэнэ. Мэ нигунамат тудын дэчын огына коран. Мэ дэйтвительностьым заданьэ, развитьэ, динамикэ шотэш ончэнэ.

Мэмнан тун, вудэн кайшэ вийна—тидэ клас дэн клас кучэдалмаштэ. Социалистичэски рэалист нигунамат „Статик“ лийын огэш кэрт; вэт тудо, ылышын ылымыжым клас кучэдалмаштэ онча.

Сылнэ мутан литератур вийандымаш паша, утларакшым тудын кокла гыч драматургийым пэгкыдэмдымаш шот, кизытсэ жапыштэ пэш куго күлэшлыклан шотлалтыт, тудым вийандымаш метод социалистичэски рэализм шотлалтэш.

Драматургия—калыкым партияын кор-

ныж дэн вүдэн нынгаймашт; нувым у ылышлан туныктымэ шотышто пэш куго кураллан шотлалтэш, садлан руш литературышто сай пиэслан, СНК СССР конкурсым ышташ пунчалэ. Тидэ конкурсын политичэски значэнийжэ моткоч куго: театр кумда шэмэр массым политик шотышто ончэн кужтымаштэ ик эн чың йөндартыш улэш, тудо шэмэр массым социализм корно дэнэ почылдараш полшышо.

Тидэ шот дэнэ конкурс ыштайтэш. Конкурсын күлэшлыкшэ моткоч куго. Садлан, тидэ шот руш литературышто вэл огыл, чыла тыгыдэ калык коклашатат ышталтэш.

Марий литературмат күш нөлталшаш вэрч, тудо тачэс кэчылан йөршө лийжэ—манын, куго сылнылыкыан театрлан пиэсым ыштэн шуктышаш вэрч.—

Марий Облась Исполнительнэ Комитэт президиум 1933 ийын 7 мартыштэ—

Марий совэз писачыл коклаштэ сай пиэслан конкурсым ышташ пунчалэ.

Маробикын тидэ пунчалжэ, Марий литературын историйыштыжэ—пэш куго доку мэнт.

Садлан вэрчын тидэ пунчалым, мылана—Марий писачыл-драматург влаккан, большевик семьин шукташна күлэш.

Писатэль-влаккан вашмут

Тумэрскийлан. „Ипай дэнэ Токпай“ ойлы-машым „У вий“ журналэш пэчэтлаш ок лий. Чынак; сбэркасыш окса пыштышт—манын, умылтараш күлэш, сылнэ литературланат тидэ паша дэч ордыштэ шогыман огыл Тугэ гынат тыйын сэрмаштэ ылыш чынжэ ончыкталтын огыл. Ипай-кулак, (торгаймыж дэнэ пойан ылыш—манат) пэшкыдэ. Сандэнэ тудо оксажым сбэркасыш ыш пыштэ, эргыжэ ылышым ыш страховатьлэ. Токпай йорло. Ышкэ ылышыжым страховатьлыш. Ипайын эргыжэ Озангыш кайэн, тудо паровоз йумак вэрэштын-кола. Ипайын ойго. Адак ала могай тамака торговой тудын окса-сондыкшым шолышт нангайа. Токпай

сусырга, тудлан страковойым пуат. Тудо пойан лийэ, оксажым сбэркасыш пыштыш. Тэвэ мо нэргэн Тумэрский сэрэн. Кулак-дурак, сандэнэ тудо пыгыш-манын, Тумэрский туныкта. Вара чынак тугэ мо? Кулак тугай дуракак огыл. Кулак сбэркасын пайдажым шинча, тудо түрлө шойак дэнэ сбэркассэ ваштарэш кучэдалэш. Тидэ ик шот. Вэс шотшо—кулак ваштарэш кучэдалмэ ок күл, тугай ангыра влак ышкэак пытат, тэвэ кузэ Тумэрский туныкта, а йорлылан-колхоз гыч огыл ылышым сайэмдыман, йорлылан пойаш сбэркассэ полша. Оксам гына ит чаманэ, вара пойэт. Сбэркассэ вэрч тыгэ агитироваймэ мэмнан аги-

тироваймэ огыл, тыгай умылтарымаш класс тушманлан гына кэлша. Тумэрский сбэр-кассым тун вэршш шынденат-адак кажнэ кресаньыкын пойаш тыршымыжым умыленат тидэ могыр гыч умылтараш тунгалынат, кугу йонгышым ыштэн. Чынакшэ, сбэр-кассэ мэмнан трудовой. Чумыр шэмэр илышым сайэмдаш мэмнан корнына колхоз, сбэркассэ полша вэлэ. Сбэркассын тун значэныжэ-Совет государствылан польш пумаштэ. Тидым Тумэрский мондэн, сандэнэ тудын ойлымашыжэ кызытэ илышлан ок кэлшэ.

Ломбэрскийлан. „Ватэ-влак“ ойлымашэтым „У вий“ журналэш пэчэтлаш ок лий. Ломбэрский удрамаш илышым сүрэтла. Удрамаш илышым сүрэтлаш күлэш. Кузэрак удрамаш-влак сотсиализм вэрч, тошто осал илыш ваштарэш кучэдалыт, тидэ пашаштэ могай ситыдымаш ильэ, кузэ сэдэ ситыдымашым сэнгымэ, тыдым чылажымат сылнэ литературлан ончыкташ күлэш, удрамаш-влакым тидэ пашаш чот пижаш ұжаш күлэш.

Тугэ гынат, Ломбэрский тидэ тун пашам мондэн. Ломбэрскийын ойлымашыжэ—чакотко чэр дэнэ орланэн илышэ Пёдырым, тудын ватыжым Онисам ончыкта. Пёдырын вийжэ чылт пытэн, тачэ эрла—колышаш. Ониса вэс марийым кычалэш. Сандэнак чэрлэ Пёдырым пиктэн пуштэш. Кычалмэ вэс марийжэ—Йаку, РИК сэкретар. Тудын ватыжэ—Оксинья, шуко икшыван, кызытат мўшкыран. Онисалан марий күлэш, Йаку-

лан удрамаш күлэш, Йакуат ватыжым пуштэш. Советсуд Онисамат, Микалымат судитла. Тэвэ ойлымашын оратажэ.

Тачэ эрла Онисан марийжэ кола. Молан вара Ломбэрский Онисалан Пёдырым пуштыкта? Могай причин улмаш? Пёрийэг күлэшда, ужат. Тидэ йонгылыш.

Йаку-служышо, ватыжэ ок кэлшэ, ултынэжэ, тудо молан пуштын умылаш лийэш. Тугэ гынат, Ломбэрский служышо-влак умбак лаврам кышка. Служышо коклаштэ йалысэ ватэ дэч ойырлышо йатыр улыт. Вара могай законышто ватэ дэч ойырлаш ок лий, манын каласымэ. Вэт Йакуат ватыж дэч ойырлэн кертэш ыльэ.

Тидэ ойлымаш-илышын чынжым ок ончыкто, сотсиализм вэрч кучэдалмашкэ ок ұж, удрамаш, чынжым умылаш ок туныкто. Сандэнэ пайдажат нимат укэ.

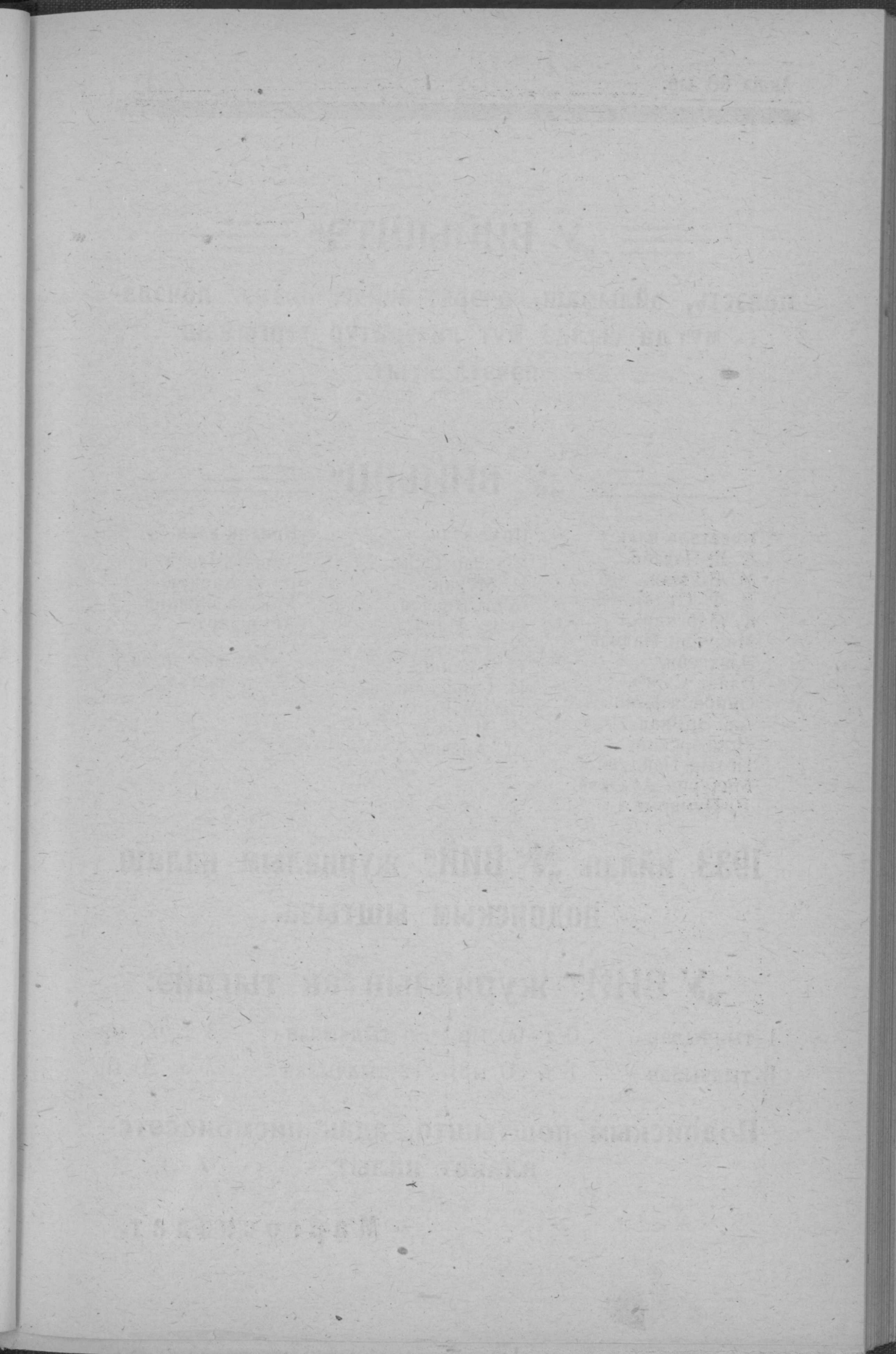
Тыгэ ожнат лийэдэн, кызытат йужо вэрэ йуж гунам лийэда. Тугэ гынат, литературын пашажэ йужгунам лийым ончыктымаштэ огыл. Илышын чынжым ончыкташ күлэш. Могай вара тыштэ илышын чынжэ ончыкталтын? Кузэ кызытэ илыш ончыкталтын? Ожно тугэ лийын манат гын, лийэш. Альэ—„пёрийэглэн удрамаш күлэш, удрамашлан—пёрийэг“—манмаштэ Ломбэрскийын ончыктымо илыш чынжэ. Тыгай илыш чыным ончыктымаш ок күл паша. Чыланат тидым шинчат, адак вэт тыгай илышым ончыктымаш сотсиализм ыштымэ пашаш нигэмат ок ұж.

Отв. редактор П. К. Карпов.

Рэдколлегий члэн-влак:

ИНВ. № 7

П. К. Карпов,
С. Г. Чавайн,
С. А. Краснов,
Олык Ипай,
Ал. Семенов,
Деревяшкин,
В. Казанцев.

== „У ВИЙЫШТЭ“ ==

повэсть, ойлымаш, очэрк, пийэс, поэмэ, почэла-
мут да сылнэ мут литэратур тэргымаш
пэчэтлалтыт.

== „У ВИЙЫШ“ ==

Писатэль-влак:

С. Г. Чавайн,
М. Шкэтан,
Д. Ф. Орай,
К. Марский,
Мичурин Йатман,
Элэксэйн,
Элнэт Сэргэ,
Смирнов Кав.,
Ал. Эрыкан,
Ломбэрский,
Пётыр Пайдуш,
Мичурин Азмэкэй,
В. Пумарын.

Поэт-влак:

Шабдар Осып,
Н. Мухин,
М.М. Иванов,
Олык Ипай,
Н. Тишин,
Е. Содорон,
И. Стрэльніков,
Йыван Кырля,
Ф. Маслов,
М. Арбан.

Критик-влак:

Апшат Макси.
П. К. Карпов,
М. Калашников,
Айзэнворт.

Молат возэн
шогат.

1933 ийлан „У ВИЙ“ журналым налаш
подпискым ыштыза.

„У ВИЙ“ журналын ак тыгайэ:

1 тылчылан . . 0 т. 60 ыр.   6 тылчылан . . 3 т. 60 ыр.

3 тылчылан . . 1 т. 80 ыр.   12 тылчылан . . 7 т. 20 ыр

Подпискым поштышто, адак писмоносэтс-
влакат налыт.

Маргосиздат.